

Analysis and Survy of Political similes in Sameh Qasim 's Divan Article Type: Research

Sayyed Ahmad Parsa^{*1}, Vazir Vaesi²

Abstract

Contemporary Arabic poetry , like poetry in other language, has experienced a variety of poetic images. Political, social, and cultural changes, the advancement, alongside efforts to creat new poetic images, have contributed to the formation of these images. One such category is what we refer to as political similes-unique and rare comparisons that emerge from the intersection of literature and politics, particulary evident in Palestinian literature and the works of certain Palestinian poets. This study focuses on the political similes found in four vulomes of Samih al-Qasim s poetry (1935-2014) and aims to analyze and examine these similes as products of the poet s lived experience. The research employs a descriptive-analytical method, utilizing library resources and document analysis for data colletion,, followed by content analysis for examination. The findings indicate that the poet has successfully avoided falling into the trap of clichéd and repetitive similes used by other Arab poets by creating a sense of defamiliarization . This approach not only enhances aesthetic value but also vividly portrays the situation in Palestin through poetic language. In these similes, the subject (the one being compared) often represents a narrator or familir element for Palestinians, such as blood, prison, captivity, the United Nations, bombs and similar themes, while the object of comparison consist of entirely novel aspects arisingfrom everyday political issues. The I used in some of these similes is a social self: both these similes and overal poetry containing them are products of the poet slived experience and fall within the realm of social realism.

Keywords: simile, contempromary Arabic poetry, Political poetry, Palestinian poetry, Samih Al-Qasim

---

1. Corresponding author, Professor of the Department of Persian Language and Literature, Faculty of language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran; orcid.org/0000-0002-4711-4713; *Email:* a.parsa@uok.ac.ir
2. PhD student of Persian language and literature, Faculty of Languge and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran; orcid.org/0000-0003-6067-4453

1. Introduction

Simile is a product of association, hence , numerous factors such as gender, religion, job, nature, the mental and psychological states of his user or creator, ideology, the prevailing socio-political conditions of society, and similar elements play fundamental roles in their formation. Because simile evokes the similarity of two things based on commonality in one or more aspects, hence each of the aforementioned factors can be considered an important element in the formation of similes. The black and hopeless similes of Hedayat in Blind owl are justifiable from the perspective his despairing and hopeless and mental world, where as the black similes of Akhavan-e-Thaleth originate from the political disillusionment following the 1953 coup d 'etat. Romantic imagery and disillusionment of Khorasani style , along with the role of nature in its formation, are products of the social condition of that era.

Research Questions

This research seeks to find answers to the following research questions:

- 1- What are the characteristics of Sameh Al-Qasem'S political similes?
- 2- Why and how have these similes been formed?

2. Theoretical foundations of research

Political similes are the product of the fusion between literature and politics. These similes are novel and rare, and are seen in poetry of Palestinian poets, which has resulted in novel similes about Palestine. Political similes are a product of the poet's lived experience. This type of product is particularly evident in Palestinian literature , especially in the poetry of Palestinian poets, where it has resulted in unique and original similes related to Palestine.

3. Methodology

The method of this research is descriptive analytical and applied. The statistical society is the four volumes of Sameh Qasim 's Divan (collection of poetry) poetries. All four volumes of which have been studied in complete inductive way. The data was collected using the library and document analysis method and analyzed using the content analysis technique.

4. Results

Political events in Palestine led to the formation of specific literary movement called Palestinian poetry, which has distinct characteristics that set it apart from other contemporary Arabic poetry movement. One of these features is types of similes, metaphors, and allusions that had no precedent in Arabic poetry not even in the works of contemporary

Arab poets from other Arab lands. These images product of situations and living conditions and environment of the poets, as well as their lived experiences in confronting those circumstances. In fact, the similes used in a poet 's verse essentially express their Discourse on the subject they are addressing, because simile is the product of the association of ideas, and numerous factors influence this association of ideas. Sameh Al-Qasem used 42 similes in his four-volumes Divan(collection of poems), which in this research we have referred to as political similes. These similes address topics such as martyrdom, resistance, captivity, struggle, displacement, criticism of international organizations and other similar matters. The results show that the majority of his imagery relates to martyrdom, with a frequency of 7 similes, the reason for which is the poet 's Palestinian identity and his depiction of the martyrs of his land. The least frequent imagery relates to condemnation of international organization, with a frequency of one simile, the reason for which is the disdain for global and international decision-making centers. Sameh Al-Qasim is a political poet. By employing such similes, he has managed to avoid falling into the trap of the clichéd and repetitive similes used by other Arab poets, even those within the Palestinian literary movement, thereby creating a kind of defamiliarization in Arabic poetry. This approach, in addition to having succeeded in attracting the attention of readers and enthusiasts of contemporary Arabic poetry in general, and the readers and admirers of Palestinian poetry in particular. The poet, with this unique characteristic, has been able to enhance the receptivity of their poetry in minds of readers through these images, since the tangible nature and associative capacity should not be overlooked either.

تحلیل و بررسی تشبیهات سیاسی در دیوان سمیح القاسم

نوع مقاله: پژوهشی

سید احمد پارسا^۱، وزیر ویسی^۲

۱. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کردستان، دانشکده زبان و ادبیات، ایران، سنندج
۲. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کردستان، دانشکده زبان و ادبیات، ایران، سنندج

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۱۲

چکیده

شعر معاصر عرب همانند شعر دیگر زبان‌ها تصاویر شعری گوناگون و متفاوتی را تجربه کرده است. تغییرات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، پیدایش مدرنیته و پیشرفت تکنولوژی در کنار کوشش در آفرینش تصاویر شعری نوین از عوامل شکل‌گیری این تصاویر هستند. یکی از این تصاویر، تشبیهات بکر و نادری هستند که در این پژوهش با نام تشبیهات سیاسی از آن نام می‌بریم. این تشبیهات که محصول آمیزش ادبیات و سیاست هستند، در ادب فلسطین؛ بویژه در شعر برخی از شاعران فلسطینی دیده می‌شود. پژوهش حاضر به تشبیهات سیاسی در چهار جلد دیوان سمیح القاسم (۲۰۱۴-۱۹۳۵ م.) پرداخته و کوشیده این گونه تشبیهات را که محصول تجربه زیسته شاعر است، تحلیل و بررسی کند. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها به شیوه کتابخانه‌ای و سندکاوی گردآوری شده و با استفاده از شیوه تحلیل محتوا بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد شاعر توانسته برای جلوگیری از درافتادن به دام تشبیهات کلیشه‌ای و تکراری سایر شاعران عرب، نوعی آشنایی‌زدایی به وجود آورد و با این کار علاوه بر آفرینش زیبایی، وضعیت فلسطین را با زبانی شاعرانه ترسیم کند. در این گونه تشبیهات، مشبه را مؤلف - راوی یا یکی از موارد مألوف برای فلسطینیان چون خون، زندان، اسارت، سازمان ملل، بمب و مواردی از این دست و مشبه به را مواردی کاملاً بکر و برخاسته از مسائل سیاسی هر روزه تشکیل می‌دهد. من به کاررفته در برخی از این تشبیهات، من اجتماعی است، هم این گونه تشبیهات و هم تمامی شعرهای دربردارنده آنها، محصول تجربه زیسته شاعر و از نوع رئالیسم اجتماعی هستند.

واژگان کلیدی: تشبیه، شعر معاصر عرب، شعر سیاسی، شعر فلسطین، سمیح القاسم.

١. مقدمه

تشبیه محصول تداعی معانی است؛ از این رو موارد بسیاری چون جنسیت، دین، شغل، طبیعت، حالات روحی و روانی به کارگیرنده یا سازنده آن، ایدئولوژی، شرایط اجتماعی - سیاسی حاکم بر جامعه و مواردی از این دست در شکل‌گیری آن‌ها نقش اساسی دارند؛ تشبیهات سیاه و یأس‌آلود هدایت در بوف کور از منظر دنیای ذهن نومیدکننده و یأس‌آلود او قابل توجه است، در حالی که تشبیهات سیاه اخوان ثالث منشأ سرخوردگی سیاسی بعد از کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ ه.ش است. تصاویر عاشقانه و شاد سبک خراسانی و نقش طبیعت در شکل‌گیری آن، محصول شرایط اجتماعی آن دوران است.

این مسأله درباره تشبیهات در جوامع دیگر نیز صدق می‌کند. تفاوت تصاویر شعر جاهلی با شعر دوره اموی یا عباسی و دیگر دوره‌های تاریخ ادبیات عرب، از همین روند قابل تفسیر است. تشبیهات علی ابن جهم محصول زندگی در بیابان است؛ درحالی که تشبیهات ابن معتز برآیند زندگی اشرافی اوست. شعر عربی به طور عام و شعر نو معاصر عرب به طور خاص، به تناسب شرایط اجتماعی، تصاویر شعری گوناگونی را تجربه کرده است. مسأله فلسطین نیز در این میان، باب تازه‌ای در ادبیات معاصر عرب گشود و تجربه جدیدی در برابر شاعران، نویسندگان و دیگر هنرمندان قرار داد و موجب تغییر موضع برخی از شاعران عاشقانه‌سرا به روی آوردن آنان به شعر سیاسی شد. نزار قبانی (۱۹۲۳-۱۹۹۸ م) بهترین مصداق این مسأله است؛ او که پیش از ژوئن (۱۹۶۷ م) به شاعر «زن و شراب» شهرت پیدا کرده بود، بعد از این تاریخ به شاعری سیاسی سرا تبدیل شد. مسلماً این تغییرات تنها منحصر به محتوا و موضوع نبود و تصاویر شعری را نیز در بر می‌گرفت؛ زیرا تصاویر نیز به اقتضای موضوع تغییر می‌کنند. این مسأله در آثار شاعران و ادیبان فلسطینی به دلیل تجربه زیسته آنان از مسائلی چون جنگ، آوارگی و در بدری، زندان، کشتار و مبارزه، رنگ دیگری به خود گرفت. از این رو جای شگفتی نیست اگر دالّ بین المللی «مردی ایستاده در چراغ قرمز راهنمایی سر چهار راه»، به جای مدلول «ممنوعیت حرکت عابر پیاده و توقف او»، در ذهن شاعری چون سمیح القاسم (۱۹۳۹-۲۰۱۴ م) مدلول تازه‌ای پیدا کند و «مبارزی سراپا خون‌آلود» را در ذهن او تداعی کند که تصویری کاملاً بکر و بی‌سابقه، نه تنها در ادبیات عرب که شاید در ادبیات ملل دیگر نیز باشد. پژوهش حاضر به تحلیل این گونه

- تشبیهات بکر- که در این پژوهش به نام تشبیهات سیاسی از آنها نام برده می‌شود، - در دیوان چهار جلدی سمیح القاسم می‌پردازد و می‌کوشد به سؤالات زیر پاسخ دهد:
- (۱) تشبیهات سیاسی در سروده های سمیح القاسم چه ویژگی‌هایی دارند؟
  - (۲) این تشبیهات چرا و چگونه شکل گرفته‌اند؟

۲. پیشینه پژوهش

باستانی و ابویسانی در مقاله‌ای (۱۳۸۳) با عنوان «سمیح القاسم و موسیقی شعر عرب» به تحلیل و بررسی پیشینه وزن و منشأ وزن شعر عرب؛ به ویژه وزن در شعر نو سمیح القاسم پرداخته‌اند. به نظر آنها موسیقی و وزن در شعر معاصر فلسطین؛ به ویژه شعر سمیح القاسم قابل ملاحظه است و شعرش از آزادی ساختار موسیقی برخوردار است. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که سمیح القاسم به عنوان شاعری آگاه از این اصل که شعر علاوه بر خوانده شدن، باید شنیده شود و دارای هارمونی ویژه‌ای باشد، مطلع بوده است و خواننده اشعارش به این نکته پی می‌برد که هم موسیقی درونی و هم آهنگ و هارمونی بیرونی، به خوبی نزد این شاعر مورد توجه قرار گرفته‌است.

میرقادی و کیانی در مقاله‌ای (۱۳۹۰) با عنوان «راز ماندگاری سروده‌های سمیح القاسم» به بررسی و تحلیل شعر مقاومت فلسطین و دلایل ماندگاری شعر سمیح القاسم پرداخته‌اند. آنها به این نتیجه رسیده‌اند که قدرت پایداری قدرتمندانه در برابر سختی‌ها، هنرپردازی و زیبایی‌آفرینی در شعر مقاومت، تعمیم‌پذیری در شعر مقاومت، خوش‌بینی و امید، تعهد به آرمان و مسؤولیت انسانی از جمله عوامل ماندگاری شعر سمیح القاسم هستند.

روشنفکر و دیگران در مقاله‌ای (۱۳۹۰) با عنوان «گستره نماد و اسطوره در اشعار سمیح القاسم و حسن حسینی و قیصر امین‌پور» به بررسی و تحلیل شباهت‌ها و تفاوت‌های درون‌مایه مقاومت و ایستادگی ملت فلسطین و ایران در برابر اشغالگران و متجاوزان خارجی پرداخته‌اند. آنان به این نتایج رسیده‌اند که احساس تعلق به سرزمین، دفع تجاوز و اشغال خارجی از عوامل اصلی بروز عناصر مقاومت در شعر سمیح القاسم، حسن حسینی و قیصر امین‌پور هستند. سرزمین، جنگ‌زدگان، قیام علیه متجاوز، انگیزه‌های دینی و قومی، مبارزه، شهادت، دشمن، آرمان‌گرایی و اعتراض به نادیده‌گرفتن ارزش‌های جریان مقاومت از مهمترین درون‌مایه‌های اشعار شاعران یاد شده است.

معروف و باقری در مقاله‌ای (۱۳۹۱) با عنوان «جایگاه نمادین رنگ در ادبیات مقاومت (نمونه پژوهانه: سمیح القاسم)» به بررسی و تحلیل کاربرد نمادین رنگ‌ها در دیوان سمیح القاسم پرداخته‌اند و به نظر آن‌ها عنصر رنگ یکی از اجزای مهم صور خیال است و یکی از عناصر مهم به کارگیری زبان و بیان نمادین شاعران مقاومت آنان است. یافته‌های این پژوهش بیانگر این است که سمیح القاسم همراه زیبایی‌های ادبی و صور خیال از سمبل (= نماد) برای بیان اندیشه‌ها و مفاهیم خویش استفاده کرده‌است. او با زبانی نمادین رنگ‌ها، اندیشه‌ها، آرمان‌ها، ظلم، بی‌عدالتی و مقاومت مبارزان فلسطینی و جاودانگی آن‌ها را به صورت نمادین بیان کرده‌است و در دیوان چهار جلدیش رنگ سیاه پر بسامدترین رنگ‌ها است. او این رنگ را به عنوان نمادی از ستم، ظلمت، تنهایی، وحشت و خفقان به کار برده‌است. پس از رنگ سیاه، رنگ سرخ بیشترین بسامد را دارد. علت آن این است که در رنگ سرخ، نمادی از مبارزه، خشم، خروش، شهادت و انتقام وجود دارد.

رستم‌پور و رشنو در مقاله‌ای (۱۳۹۳) با عنوان «رمزیه المرأة عند سمیح القاسم» (= نمادگرایی زن نزد سمیح القاسم (۱۹۵۸-۱۹۶۸))، به بررسی نماد زن در چند عنوان شعری سمیح القاسم از جمله «مواكب الشمس»، «أغانی الدروب»، «إرم»، «دمی علی کفی»، «دخان البراکین» پرداخته‌اند. آن‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که زنان در سروده‌های سمیح القاسم نماد مقاومت و فداکاری هستند. این پژوهش حضور زنان در ادبیات مقاومت را بررسی کرده است. زنان در شعر سمیح القاسم از مرحله نماد می‌گذرند و به اسطوره تبدیل می‌شوند.

پسندی و ازه‌ای در مقاله‌ای (۱۳۹۶) با عنوان «جلوه‌های پایداری و تعهد در شعر سلمان هراتی و سمیح القاسم» به تحلیل و بررسی ادبیات پایداری و تعهد در شعرهای این دو شاعر معاصر ایران و فلسطین پرداخته‌اند. آن‌ها معتقدند که این دو شاعر با بهره‌گیری از نمادهای مختلف، متعهدانه و آرمان‌گرایانه به آفرینش تصاویر شعری بی‌نظیر همّت گمارده‌اند و شعرشان بیانگر اعتقاداتشان است.

نجفی ایوکی و صدری در مقاله‌ای (۱۳۹۶) با عنوان «بازخوانی اسطوره اوزیرس در شعر سمیح القاسم براساس الگوی جوزف کمبل» پرداخته‌اند. آن‌ها سه شعر مشهور (علی قلعة الامبراطور، حواری العار و اوزیروس الجدید) را بر اساس سفر تک اسطوره قهرمان جوزف کمبل، نظریه پرداز مشهور آمریکایی تحلیل و بررسی کرده‌اند. اسطوره اوزیرس در این سه شعر تجلی پیدا کرده

است و به ترتیب با مراحل سه‌گانه الگوی عزیمت، تشرّف و بازگشت هم‌خوانی دارد. آن‌ها تلاش کرده‌اند با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی چگونگی حضور اسطوره اوزیرس و شیوه‌های فراخوانی و به‌کارگیری آن در شعر شاعر، میزان پابندی وی به الگوی موردنظر را مورد تحلیل و واکاوی قرار دهند. همچنین آن‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که سمیح القاسم شاعری متعهد به سرزمین مادری‌اش است که با توجّه به نگاه خاص خود و نیاز جامعه معاصر، با بیانی نمادین، اسطوره اوزیرس را همانند انگاری و بازآفرینی کرده‌است.

طالبی و بابازاده اقدام در مقاله‌ای (۱۳۹۶) با عنوان «آلیات الخطاب التّهکمی و إبتحاهاته فی شعر سمیح القاسم» به بررسی ادبیات پایداری و شیوه بیان تهکمی در شعر سمیح القاسم پرداخته‌اند. عابدی، زینی‌وند و کلاهیچیان در مقاله‌ای (۱۳۹۶) با عنوان «نمادها و نشانه‌های کودکی و جنگ در شعر سمیح القاسم» به بررسی و تحلیل شگردهای اساسی سمیح القاسم در تبیین جلوه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مقاومت، استفاده از نمادها و نشانه‌های مربوط به کودک جنگ است. بر اساس نظرشان نشانه‌های مکانی مانند قدس، مدرسه، وطن و زندان و ... از پربسامدترین نشانه‌های مکانی در شعرش هستند.

خضری و دیگران در مقاله‌ای (۱۳۹۷) با عنوان «اسلوب الاستفهام وتأثیره فی شعر سمیح القاسم (دیوان شخص غیر مرغوب فیه)» به بررسی سبک پرسش و زیرمجموعه‌هایش و اغراض بلاغیشان در دیوان شعری سمیح القاسم پرداخته‌اند. آنان انعکاس مسأله فلسطین و مصیبت‌هایش در شعرش را از طریق بررسی و تحلیل سبک پرسش تحلیل کرده‌اند. به نظر آن‌ها استفهام یکی از بیشترین سبک‌انشایی است که سمیح القاسم به‌کار برده‌است و علت آن توجّه مخاطب و خواننده به تصویرها و افکار و موضع‌گیری‌های شاعر در قبال آرمان مقاومت و مسئله فلسطین می‌باشد.

سیتور رحمان، در مقاله‌ای (۲۰۱۹/۱۳۹۸) با عنوان «سمیح القاسم وشعره فی نُحضة القومیة الفلستینیة» به بررسی تأثیرگذاری سمیح القاسم و شعرش بر گرایش‌های ناسیونالیسم عربی فلسطینی پرداخته‌است. او سمیح القاسم را شاعر انقلاب و مقاومت و نهضت ملی‌گرایی فلسطینی می‌داند. از نظر او سمیح القاسم خواهان استقلال فلسطین به عنوان یک کشور مستقل است.

سالاری و دیگران در مقاله‌ای (۱۳۹۹) با عنوان «همسانی‌های محتوایی در شعر علی رضا قزوه و سمیح القاسم با تأکید بر سه مفهوم عشق، اعتراض و طنز» به تحلیل و بررسی دیدگاه‌های این دو شاعر معاصر ایرانی و فلسطینی درباره این سه مفهوم پرداخته‌اند. برخی اوقات دیدگاه‌های

این دو شاعر به خاطر درگیر بودن و نشان با جنگ و مصائب درباره عشق، اعتراض و طنز نسبت به هم متفاوت است. به نظر این پژوهشگران این دو شاعر در دو کشور جنگ‌زده زیسته‌اند و نگاهشان به عشق، اعتراض و طنز قابل توجه است، چنانکه این نگاه در عشق به دگرذیسی معشوق، از معشوق شعر غنایی به معشوقی که شهید و مبارز است، تحول می‌یابد. در اعتراض به خود و هم نوعان و در سطح بالاتر به مجامع حقوق بشری متمایل می‌شود و در طنز، از طنزی گزنده و عمیق در سه سطح واژگانی، جمله یا بند و کلیت شعر بهره می‌برد.

اسماعیلی در مقاله‌ای (۱۴۰۰) با عنوان «واکاوی ابعاد هوش عاطفی در قصیده «حواریه العار سمیح القاسم براساس مدل گلمن» به تحلیل روان‌شناسانه ابعاد هوش عاطفی در شعر «حواریه العار» سمیح القاسم از نظر مدل دنیل گلمن پرداخته‌است. او به این نتیجه رسیده است که شخصیت‌های شعر مذکور، در تمامی مراحل تحقق‌گفتن خویش، از تمامی ابعاد هوش عاطفی مد نظر گلمن در مواجهه با گفته خوانان خویش استفاده کرده‌اند؛ به طوری که ضمن آگاهی کامل از عواطف خود، مدیریت آن به روش‌های خاص خویش و داشتن انگیزه‌های متفاوت برای بروز رفتار، به همدلی با دیگران و مدیریت روابط خود با دیگران توجه داشته‌اند.

آقایی و دیگران در مقاله‌ای (۱۴۰۱) با عنوان «دراسة الإستلهام الرمزی من سیرة الأنبياء في شعر سمیح القاسم» (=بررسی الهام‌پذیری نمادین از سیره پیامبران در شعر سمیح القاسم)، به بررسی و تحلیل نمادهای پیامبران (ع) پرداخته‌اند. سمیح القاسم از شخصیت پیامبران به عنوان نماد قیام در برابر هر ظالمی استفاده نموده‌است. او شخصیت‌های حضرت یوسف (ع)، حضرت یونس (ع)، حضرت یعقوب (ع)، حضرت ایوب (ع) و... استفاده کرده‌است.

رفیعی در مقاله‌ای (۱۴۰۱) با عنوان «بررسی تطبیقی نمادهای طبیعت در شعر سهراب سپهری و سمیح القاسم» به تحلیل و بررسی نمادهای طبیعت در شعر شاعر ایرانی و شاعر عرب فلسطینی پرداخته است. به نظر وی رمز و نماد در بیان مفاهیم، آموزه‌ها و افکارشان بسیار مورد توجه بوده است و طبیعت‌گرایی یکی از وجوه مشترک آن‌ها به شمار می‌رود. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که سهراب سپهری به عنوان یک شاعر نو پرداز و رمانتیست در اشعارش بسیاری از عناصر طبیعت را به تصویر کشیده است. سمیح القاسم به عنوان یک شاعر رمزگرا در شعر معاصر عربی، برای بیان واقعیت جامعه و مشکلات اجتماعی به عناصری از طبیعت، خاصیت بخشیده است.

مسبوق، ملایی و عبدی در مقاله‌ای (۱۴۰۱) با عنوان «ملتقی الأدب المقاوم والأدب التنبؤی؛ دراسة مقارنة في شعر سمیح القاسم و عبدالله پشیو» (مجمع ادبیات مقاومت و ادبیات پیشگویانه: بررسی تطبیقی در شعر سمیح القاسم و عبدالله پشیو)، به معرفی ادبیات پیشگویانه یا ادبیات آخرالزمانی پرداخته‌اند. به نظر آن‌ها ادبیات پیشگویانه در متون ادبی وجود دارد که وقوع چیزهای مختلف را در آینده پیش‌بینی می‌کند، چه شاد و چه غمگین. این متون در آغاز، مربوط به مناسک دینی بوده‌اند، اما در ادبیات عرب؛ به ویژه ادبیات مقاومت گسترش یافته است. همچنین ادبیات مقاومت، سبک‌هایی متفاوتی را استفاده می‌کند و به دنبال راه‌هایی برای نزدیک‌تر کردن آن‌ها به اهداف مورد نظر خود، یک یا چند قدم است، یکی از این سبک‌ها، پیش‌بینی آینده‌ای موفق برای مقاومت و نهضت‌های قیام در برابر دشمنان است. جامعه آماری این پژوهش سه مجموعه شعر «أغانی الدروب»، «إرم» و «في إنتظار طائر الرعد» سمیح القاسم و سه مجموعه شعر «۱۲ وانه بو مندالان»، «برووسکه چاندن» و «براکوژی» عبدالله پشیو را تحلیل کرده‌اند. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که این دو شاعر، فردای روشنی را پیش‌بینی می‌کنند که در آن نسل‌های آینده امیدهای مردم را برآورده‌کنند و توانمندی‌های ادبی و هنری خود را در این راه به نمایش بگذارند. همچنین این دو شاعر در سبک شعری خود بسیار تحت تأثیر سبک پیشگویانه‌ی قرآن کریم قرار گرفته‌اند. ایراد این پژوهش این است که پژوهشگران کل دیوان‌های هر دو شاعر را بررسی نکرده‌اند.

سیاوشی و دیگران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی تطبیقی انتقاد از نهادهای بین‌المللی در شعر سمیح القاسم و علیرضا قزوه» به تطبیق اشعار اعتراضی سمیح القاسم و علیرضا قزوه پرداخته‌اند و اشتراکات و افتراقات اشعار این دو شاعر را با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی تحلیل کرده‌اند. آنان به این نتایج رسیده‌اند که نوع ادبیات سمیح القاسم آمیخته با عجز و ناتوانی اوست که بیانگر ناامیدیش است؛ اما علیرضا قزوه از موضع قدرت و با نوعی قاطعیت به نقد نهادهای بین‌المللی پرداخته‌است که نشان‌دهنده امیدواریش است و این امیدواری و ناامیدی، ناشی از فضای جامعه این دو شاعر است. یکی دیگر از نتایج به دست آمده نگرش دو شاعر به مسائلی است که هر دو شاعر برای میان تھی نشان دادن نهادهای بین‌المللی، به ظواهر آن پرداخته‌اند.

پارسا در مقاله‌ای (۱۴۰۳) با عنوان «پیوند شعر و سیاست در تشبیهات عاشقانه غزلیات هزار، هیمن و حافظ» به تحلیل و بررسی تشبیهات سیاسی در اشعار این سه شاعر گرد معاصر پرداخته

است. او به بررسی چرایی شکل‌گیری این نوع تشبیهات در شعر گُردی پرداخته است. نتایج پژوهش نشان دهنده این است که این نوع تشبیهات در اشعار هزار و حافظ مهابادی زیاد است. همچنین سراینندگان این اشعار به کمک این شگرد ادبی و خلق تصاویر نو و تازه توانسته‌اند وظیفه آگاهی بخشی خود را انجام دهند و به فاش کردن جنایات حکومت پهلوی نیز بپردازند. همچنین با این کار به نو کردن تشبیهات در شعر گُردی کمک کرده‌اند. این کار، تنها پژوهشی است که از نظر موضوع به این پژوهش نزدیک است و توانسته از برخی جهات الگوی تحقیق حاضر باشد.

پژوهش‌های انجام‌شده درباره سروده‌های سمیح القاسم با وجود ارزشمندیشان به تشبیهات به طور عام و تشبیهات سیاسی به طور خاص در اشعار سمیح القاسم هیچ توجهی نکرده‌اند. هیچ پژوهش دیگری نیز اعم از کتاب، پایان‌نامه و دیگر موارد مرتبط با موضوع این پژوهش، یافت نشد. بنابراین، موضوع پژوهش پیش‌رو، هم از نظر بلاغی و هم از نظر بیان مسائل فلسطین، موضوعی کاملاً بکر است.

۳. مبانی نظری

تشبیه یکی از پرکاربردترین شگرد تصویرآفرینی در شعر است و اهمیت آن به گونه‌ای است که باقلانی بر این باور بود که بلاغت به وسیله تشبیه شناخته می‌شود (به نقل از فاضلی، ۱۳۶۵: ۱۸۲)؛ زیرا «علمای بیان بر علو مرتبه و رفعت منزلت و تأثیر عظیم آن در نفس و تأثیر آن در اقناع و بهره‌مندی و قدرت ممتاز آن در توضیح [امر] مخفی و نزدیک کردن [مفاهیم] دور، اتفاق نظر دارند (هنداوی هلال، ۲۰۰۳: ۳). در واقع می‌توان گفت «مرکز اغلب صورت‌های خیال- که حاصل نیروی تخیل شاعر است- تشبیه است و صورت‌های ویژه خیال از قبیل تمثیل و استعاره و تشخیص و رمز و حتی کنایه در حقیقت از یک تشبیه پنهان یا آشکار مایه‌گرفته‌است».

(پورنامداریان، ۱۳۸۱: ۱۵۹)

شعر معاصر عرب مانند شعر دیگر زبان‌ها، تصاویر شعری گوناگون و متفاوتی تجربه کرده‌است. تغییرات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، پیدایش مدرنیته و پیشرفت تکنولوژی برخی از عوامل شکل‌گیری تصاویر شعری نوین هستند.

مسئله فلسطین، جنگ اعراب و اسرائیل، پیدایش تفکرات رادیکال اسلامی و مسائلی از این دست، در کنار دو قطبی‌شدن جهان، گسترش روز افزون مدرنیسم، پیدایش ایدئولوژی‌ها و

ائیسیم‌های گوناگون، تجربه‌های شعری نوینی پیش روی شاعران گذاشتند، یکی از این تجربه‌ها در عرصه تصاویر شعری؛ بویژه تشبیهات بود که موجب رونق گونه‌ای تشبیه شد که در این پژوهش، از آن به تشبیهات سیاسی نام می‌بریم. تشبیهات سیاسی محصول آمیزش ادبیات و سیاست است که در ادب فلسطین؛ بویژه شاعران فلسطینی پدید آمد. در شعر معاصر فلسطین مفاهیمی چون اسارت، مقاومت، شهادت، ایثار، فداکاری، آوارگی، مبارزه و موارد این گونه‌ای وارد شد و موجب آفرینش تصاویر شعری جدید؛ بویژه تشبیهات نو، بکر و بی‌سابقه در ادب عرب و شعر مقاومت فلسطین شد.

موضوع این تشبیهات را مواردی چون شهادت، مقاومت، نکوهش سازمان‌های بین‌المللی و مواردی این چنین تشکیل می‌دهد. پژوهش حاضر به تحلیل و بررسی تشبیهات سیاسی در دیوان چهار جلدی سمیح القاسم می‌پردازد و می‌کوشد به تحلیل و تبیین این گونه‌ها نو از تشبیهات بپردازد.

۴. روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری دیوان چهار جلدی سمیح القاسم است که به صورت استقرای تام بررسی شده است. داده‌ها به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده و به شیوه تحلیل محتوا تحلیل شده‌اند.

۵. تجزیه و تحلیل

تشبیهات سیاسی نامی است که در این مقاله بر تشبیهاتی در مورد سرزمین فلسطین اطلاق می‌شود که در سروده‌های مورد بررسی این پژوهش، از آن، با نام‌های وطن، ارض، فلسطین و... نام می‌برند؛ در این تشبیهات، اسارت اسیران و شکنجه آنها، وضعیت آوارگان، به تصویر کشیدن شهیدان فلسطینی، نمایش دادن چهره سازمان ملل، آمریکا، انگلیس و همدستی و همکاری برخی از کشورهای عرب منطقه با حکومت اسرائیل و... بحث شده است. در این گونه تشبیهات، شاعر مشبه را مواردی مربوط به فلسطین و مشبه به را مواردی مربوط به خون، اسارت، زندان، اشغال و اشغالگری، بمب، لوله‌های نفت و آب و مانند آن قرار داده است. تشبیهاتی که تا آن زمان در تاریخ ادبیات عرب اگر نگوییم بی‌سابقه، دست کم، کم سابقه است. این هنجارگریزی تصویری به گونه‌ای تداعی مسائل زیسته شاعر است، مسائلی که آن را با خون، گوشت، پوست و استخوان خود لمس کرده است و با زبان شعر و در قالب تصویر آن را در دفاتر چهارگانه‌اش به نمایش

گذاشته تا دست کم بتواند اندکی انسان را به تأمل و همدردی وا دارد. همان طور که پیشتر اشاره شد، تشبیه تقریباً یکی از پر کاربردترین تصاویر شعری است. این مسأله در شعر سمیح القاسم نیز به دلیل رئالیستی بودن اغلب شعرها و به تبع آن رئالیستی بودن تصاویر شعری؛ بویژه تشبیهات صدق می‌کند، مضافاً این که تجربه زیسته شاعر نیز در تداعی آن‌ها و در نهایت در شکل‌گیری این تصاویر را نباید از نظر دور داشت. از این رو در مجموع چهل و دو تشبیه در دیوان چهار جلدی سمیح القاسم دیده می‌شود که آن‌ها را می‌توان در ردیف تشبیهات سیاسی قرارداد. تشبیهاتی که یکی از طرفین تشبیه یا هر دوی آن‌ها واژگانی هستند که درباره آزادی و آزادگی، شهید و شهادت، اسارت، آوارگان فلسطینی ساکن در کشورهای همسایه، پناهندگان فلسطینی در کشورهای غربی، مقاومت در برابر شکنجه مأموران و نظامیان اسرائیلی، ذم و نکوهش نهادهای حقوق بشر بین‌المللی، سازمان ملل، سران عرب کشورهای عربی همسایه فلسطین و معاصر شاعر و... هستند که در اینجا به دسته بندی و تحلیل و بررسی آنها می‌پردازیم:

٥-١. تشبیهات مربوط به زندان، اسارت و مقاومت اسیران فلسطینی

سمیح القاسم در سروده‌ای با عنوان «رسالة من المعتقل» (= نامه‌ای از بازداشتگاه) برای زندانبان خود دل می‌سوزاند و این اوج احساس یک انسان واقعی را نشان می‌دهد. شاعر، نگهبان پشت در سلول زندان را محکومی چون خود می‌داند؛ محکومی که بایستی تمام شب را در بیداری پشت در سلول بماند، کاری که خواسته قلبی او نیست اما مجبور به انجام آن است؛ تنها فرق او با زندانی قرار گرفتن در بیرون و درون سلول است؛ زندانی می‌تواند بنشیند یا دراز بکشد اما او مجبور است یکنواخت پشت در قدم‌بزند؛ از این رو شاعر او را با صفت بیچاره نام می‌برد؛ زیرا همانند شاعر، بی‌گناه محکوم شده است؛ در واقع شاعر برای اثبات بی‌گناهی خود، بر سربازی (به عنوان مشبه) انگشت گذاشته که مجبور است تا سحر، علیرغم میل باطنی خود قدم‌بزند. او نیز چون شاعر بیدار است و چون او بی‌گناه. مشبه سربازی است که همچنان پشت در قدم می‌زند، مشبه به شاعر زندانی است و وجه شبه، محکوم شدن بی‌دلیل است:

«يا أصدقائي... لم أتم / و الحارس المسكين، ما زال وراء الباب / ما زال... في رتبة ينقل
القدم / مثلي لم ينم / كأنه مثلي محكوم بلا أسباب / أسندت ظهري للجدار / مهدماً
... وعصت في دوامة بلا قرار / والتهدت في جبهتي الأفكار» (القاسم، ١٩٨٧، ج ١: ٩٨).

(ای دوستانم... نخوابیده‌ام / و نگهبان بیچاره، همچنان پشت در است / همواره... در یکنواختی قدم می‌زند / مثل من، نخوابیده / گویی او نیز مثل من، بی‌هیچ دلیلی محکوم است / پشتم را به دیوار تکیه‌دادم / فرسوده... / و در گردابی بی‌ثبات فرورفتم / و بر پیشانی‌ام افکار شعله‌کشید).

سمیح در سروده‌ای دیگر با عنوان «إليك هُنَاكَ حَيْثُ تَمُوتُ» (= به سوی تو، آنجا، جایی که در آن خواهی مرد) به بیان شور و شوقش از رسیدن نامه‌ دوست زندانش می‌پردازد. این شعر درباره‌ نامه‌ای است که از یکی از دوستان زندانش به دستش رسیده‌است. شاعر در این سروده، نامه‌ دوستش را که از زندان فرستاده به بال فرشتگان تشبیه کرده‌ است؛ به نظر می‌رسد این تشبیه به خاطر محال بودن باخبر بودن از احوال زندانیان بوده‌ است؛ کاری که شبیه معجزه‌ ای است؛ از همین رو آن را به بال فرشته تشبیه کرده‌ است؛ سپس با ترکیب تشبیه مرکب و تشبیه جمع، مُردن در زندان را به مُردن و پژمردن بدون احتیاط گل سوسن، جویباری که سرچشمه‌ اش را گم کرده‌ است، نغمه‌ای بدون مطلع و توفانی بی‌پایان تشبیه کرده‌ است:

«رِسَالَتُكَ الَّتِي اجْتَاَزْتَ إِلَى اللَّيْلِ وَالْأَسْلَاكِ / رِسَالَتُكَ الَّتِي حَطَّتْ عَلَى بَابِي... جَنَاحَ مَلَاكِ / ..... / أَخِي الْعَالِي / إِلَيْكَ هُنَاكَ فِي بِيْرُوتَ / إِلَيْكَ هُنَاكَ... حَيْثُ تَمُوتُ / كَرْنَبَقَةٍ بِلا حَدَرٍ / كَنْهَرِ صَيْحِ الْمَنْبِعِ / كَأَغْنِيَةِ بلا مَطْلَعٍ / وَعَاصِفَةٍ بِلا عُمَرٍ» (همان، ج ۱: ۴۶۸).

«نامه‌ات که از دل تاریکی شب و لا به لای سیم‌های خاردار گذشت و به من رسید / نامه‌ات که بر در من فرود آمد... / بال فرشته‌ای بود / ... برادر عزیزم / به سوی تو آنجا در بیروت / به سوی تو آنجا... جایی که می‌میری / مانند گل بی‌خار بی‌احتیاط / مانند رودی که سرچشمه‌ اش را گم کرد / مانند آهنگی بی‌آغاز / و توفانی بی‌پایان.

در سروده‌ دیگری با عنوان «مِن مَّفَكْرَةِ أَيُوبِ» (= از دفتر یادداشت ایوب) است. در قسمت اول با عنوان «جدول الأعمال» با تشبیه جمع قلب خود را به (۱) یک گلابی، (۲) قطعه‌ای از قلع و (۳) نارنجک دستی تشبیه کرده‌ است:

«قَلْبِي كَمَثْرَاةٍ أَحْيَانًا... /... أَحْيَانًا كَتَلَةُ قَصْدِيرٍ / أَحْيَانًا قَبْلَةً يَدَوِيَّةً / قَلْبِي... بِالْجُمْلَةِ لِلتَّصْدِيرِ» (همان، ج ۱: ۱۷۳).

«قلبم گاهی یک گلابی است... / گاهی توده‌ای سربی است / گاهی یک نارنجک است / قلبم... یک جا برای صادرات است».

نوآوری و ابتکار شاعر در تشبیه قلب به بمب ساعتی است که تشبیهی کم نظیر و نوین است. وجه شبه این تشبیه، قابلیت انفجار ناگهانی، خطرناک بودن و غیر قابل پیش‌بینی بودن است. در

واقع هیجانان، خشم، عشق و اندوهی که در درون شاعر انباشته شده مانند بمبی حساس است که با کوچکترین چیزی منفجر می شود.

در تشبیهات بالا تلفیق سنت و مدرنیته (آوردن گلابی، در کنار واژه هایی مانند بمب ساعتی)، ایجاز معنادار و تصویرسازی ملموس وجود دارد. شاعر تنها در پنج واژه، جهانی از اضطراب درونی را روایت می کند. این بیت، بیانگر شرایط درونی سمیح القاسم است. او با سخنی اندک عمق ناآرامی های روحی و روانی خود را بیان می کند. در تشبیهات بالا، شاعر از واژه مدرن «قبیله» استفاده کرده است که وجود این مشبّه به، تشبیه را نو و بی نظیر کرده است.

همچنین او در سروده ای با عنوان «یَبَغِي» (= سزاوار است)، «چهره آزادی» خود را با تشبیهی جمع، به نطفه ای در زندانها، طاق نصرت روز و سوراخی در دیوار تشبیه کرده است:

«وَجْهٌ حُرِّيٌّ نُطْفَةٌ فِي السُّجُونِ / قَوْسٌ نَصْرَ النَّهَارِ / ثَغْرَةٌ فِي جِدَارٍ / وَالْمَقِيمُونَ فِي مَنْزِلِي، الْأَلَا جُنُونَ.»

(القاسم، ۱۹۸۷، ۱/۶۲۳)

(چهره آزادیم نطفه ای است در زندانها / طاق نصرت^۱ روز است / شکافی در دیوار است / و ساکنین خانه ام پناهندگانند).

در این تشبیه جمع، تأکید اصلی شاعر بر این است که آزادی، چونان نطفه ای [منعقد شده] و رخنه ای بر دیوار زندان، نوید نجات همگانی می باشد. اصولاً به گفته قانع، شاعر آزادیخواه گُرد (۱۲۷۷-۱۳۴۳ ه.ش)^۲، فکر آزادی در زندان بیشتر می گردد، با ایهامی که در واژه آزادی هست؛ هم به معنی آزادی از زندان است و هم در معنای وسیعتر آن، به عنوان رکنی از دموکراسی. در این سروده، آزادی به مثابه موجودی زنده تصویر شده که چهره دارد. این چهره، می تواند نماد هویت، آرزو یا تجسم عینی رهایی باشد. نطفه، نماد آغاز زندگی، امید رشد و ظرفیت تبدیل شدن به موجودی کامل و زندان به عنوان فضایی مرده، تاریک و محل سرکوب، در تقابل با مفهوم زاینده گی «نطفه» قرار می گیرد. ایده های انتزاعی (آزادی و امید) به تصاویر عینی (چهره و نطفه) تبدیل شده است. این مصراع، مانیفیست امید در دل تاریکی است. سمیح القاسم باور دارد که زندانها جسم انسانها را اسیر می کنند اما با زادن «نطفه های آزادی» خود به ابطال پندار

۱. نوعی داربست فلزی یا چوبی که در مراسم مذهبی یا ملی تزیین می شود.

۲. مفهوم شعر قانع این است: اندیشه آزادیم در زندان بیشتر می شود، خاک بر سر دشمنی که به زندان دلبسته است.

ستمگران در نقش زندان، برای درهم شکستن روحیه زندانیان، تبدیل می‌شوند. این پیام، جهانی و فراتر از مرزهای زبانی است. همچنین او با این تضاد عمیق می‌گوید: آزادی حتی در ناممکن‌ترین مکان‌ها (زندان) نیز، زنده‌است و رشد می‌کند. زندان که نماد سرکوب است، به شکلی پارادوکسیکال زادگاه بذر آزادی می‌شود؛ نوع تشبیه در این شعر نیز، تشبیه مرکب است. او در سروده‌ای با عنوان «أنا ضمير المتكلم الذي التهم بالفعل الماضي الناقص» (= من ضمير متکلمی هستم که فعل ماضی ناقص را بلعید) که در آن احتمالاً به یک اصل نحوی اشاره می‌کند، استتار همیشگی ضمیر «أنا» در فعل متکلم وحده است که در اصطلاح عربی «واجب الاستتار» می‌گویند و هیچگاه ظاهر نمی‌شود. این تشبیه در نوع خود، تشبیه بسیار بکر و زیبایی است. شاعر با استفاده از این تشبیه زیبا، ندیدن وضعیّت خود را از دید دیگران با وجود نقشی که دارد، به خوبی نمایانده‌است.

۵-۲. ساختن تشبیه با من اجتماعی، لوله های نفت، فدایی، بمب و امثال آن

«أيتها العالم، صارت رثي / كير حداد حزين / واستحالت لغتي / جمرة، سوطاً فدائياً كمين» (القاسم، ۱۹۸۷، ۶۸۴/۱ و ۶۸۵)

«ای جهانیان، ریه‌ام / مانند کوره آهنگری غمگین گشته‌است / و کلامم / به شراره‌ای تبدیل شده، تازیانه‌ای از جان گذشته‌ایی (فدائی) که در کمین است».

شاعر در این جا «ریه خود» را به «کوره آهنگر»، کلامش را یک بار به پاره‌ای از آتش و دیگر بار به تازیانه فدایی (پیشمرگی) که در کمین است، تشبیه کرده‌است.

در این شعر، تشبیه مرکب وجود دارد. همچنین دو مفهوم حسّی با مفهوم انتزاعی کلام، ترکیب شده‌اند. این ابیات، رسالت شاعر در برابر جامعه را نیز یادآور می‌شوند: گاه هنر باید چون شلاق بر پیکر جهل و نادانی فرود آید و گاهی چون آتش، کهنگی‌ها را بسوزاند. همچنین این بخش از شعر، نمونه‌ای درخشان از توانش زبان عربی معاصر در فشردن مفاهیم انقلابی و عاطفی در قالب تصاویر ملموس و نمادین است. شاعر قدرت کلام را به عنوان سلاحی برخاسته از عمق وجود به تصویر می‌کشد. سخن او دیگر گفتاری عادی نیست. هم مانند اخگر می‌سوزاند و هم مانند تازیانه فرودمی‌آید.

شاعر در شعر «مساء واحد فقط» (= فقط یک عصر) خودش را به بمب تشبیه کرده‌است.

«وأنا مرة قبيلة» (همان، ۵۱۹/۱).

(من یکبار بمب هستم).

واژه «قنبلة» (= بمب) نماد نیروی ویرانگر، خشم مهار نشده و انرژی انقلابی است. وقتی شاعر، خود را این گونه توصیف می‌کند، یعنی ظاهری آرام دارد اما اگر تحریک شود، مانند بمب منفجر خواهد شد. در ادبیات پایداری فلسطین، مبارزان که علیه غاصبان خاک وطن مبارزه می‌کنند، خود را بمب می‌نامند؛ یعنی سلاحی در برابر اشغالگران. این بیت شعر، یک شعار انقلابی و هشدار از جانب شاعر است؛ مبنی بر این که ما را دست کم نگیرید. بمب ابزار و سلاحی کوچک است اما می‌تواند خطرناک باشد.

در همین سروده شاعر در یکی از این مصراع‌ها، رگ‌های خون‌رسانش را به لوله‌های نفت و آب تشبیه کرده‌است:

«وَعُرُوقِي أَنَابِيْبُ نَفْطٍ وَمَاءٍ» (القاسم، ۱۹۸۷، ج ۱: ۵۱۹).

(رگ‌هایم لوله‌های نفت و آب هستند).

سمیح القاسم با استفاده از آرایه تشبیه رگ‌های بدنش را به لوله‌های نفت و آب مانند کرده است. او با این تشبیه انسانیت را قربانی پیشرفت صنعتی می‌داند. این تصویر، بیانگر آن است که هویت انسانی، جای خود را به زندگی ماشینی و صنعتی داده است. جسم انسان به ابزاری برای انتقال منابع تبدیل شده، نه موجودی زنده با احساس و اصالت. همچنین او در این مصراع به وابستگی کشورهای عربی به نفت و فراموشی ارزش‌های انسانی اشاره دارد. به بیانی دیگر، او می‌گوید: انسانیت در لوله‌های سرد صنعت نفت محبوس شده؛ رگ‌هایم دیگر خون زندگی نمی‌کشد، بلکه نفت و آب می‌برد. این شعر، به اقتصاد تک محصولی کشورهای اسلامی و عربی نیز اشاره دارد. همچنین بیانگر این نیز هست که طبیعت و فرهنگ اصیل در برابر صنعت و پیشرفت، رنگ باخته است. او با زبانی تلخ و نمادین، خود بیگانگی انسان عصر صنعت را به تصویر می‌کشد. او هشدار می‌دهد که پیشرفت‌های مادی نباید به بهای فروپاشی هویت انسانی و گسست از طبیعت تمام شود. من به کار رفته در سروده‌های پیشین، من اجتماعی است و فلسطینیان، بویژه مبارزان آن را نمایندگی می‌کند اما در این سروده اخیر، می‌تواند نماد همه کشورهای عربی نفت خیز باشد.

۳-۵. تشبیهاتی با مفهوم تکریم شهادت و شهیدان فلسطین

شاعر در سروده‌ای با عنوان «قصة رجل غامض» (=داستان مردی ناشناخته و مبهم) به تصویر مردی در چراغ راهنمایی سر چهارراه اشاره می‌کند که او را به یاد مبارزی سراپا خون‌آلود

می‌اندازد [که هنوز از پا نیفتاده است]. این تشبیه، تصویری کاملاً شهری است. ایستادن یک مبارز، به گونه‌ای ایستادگی را در ذهن تداعی می‌کند و عدم حرکت آن، با تشبیهی جمع، به مترسک نصب‌شده در تاکستان و سرپای خون‌آلودش، تصویر مردی را در چراغ قرمز راهنمایی برای او تداعی می‌کند؛ به عبارت دیگر، در این تصویر اخیر، شاعر با تغییر مدلول این تصویر از مفهوم «توقف در چراغ راهنمایی و رانندگی» به «مردی ایستاده در پایان راه»، با پالتویی کهنه بر دوش، تصویری بسیار بکر و زیبایی آفریده است. تصویر مردی در چراغ قرمز سر چهار راه، تصویری که از یک نبرد خیابانی و دیدن مبارزی با این ویژگی را در ذهن شاعر تداعی کرده است؛ در واقع، این تشبیه جمع، پیوند تصویر روستایی (مترسک تاکستان) و تصویر شهری (تصویر مردی در چراغ قرمز راهنمایی و رانندگی سر چهار راه) را به شکلی ماهرانه پیوند داده است. این تصویر، دیگر بر توقف و عدم عبور دیگران تاکید نمی‌کند بلکه ادامه راه را و لو این چنین خونبار رقم می‌زند، اگر هم بر توقف دلالت کند، بیشتر مفهوم توقف کشتار و سببیت را در ذهن تداعی می‌کند:

«فِي آخِرِ الطَّرِيقِ كَانَ وَاقِفًا / فِي آخِرِ الطَّرِيقِ / كَشَبَحِ الْفَزَاعَةِ الْمَنْصُوبِ فِي الْكُرُومِ / كَالرَّجُلِ الْمَرْسُومِ فَوْقَ شَارَةِ الْمُرُورِ / فِي آخِرِ الطَّرِيقِ / وَفَوْقَ مِنْكَبِيهِ كَانَ مَعْطَفٌ عَتِيقٌ» (القاسم، ۱۹۸۷، ج ۱: ۵۶۰).

«در پایان راه ایستاده بود / در پایان راه / مانند مترسکی نصب شده در تاکستان‌ها / مانند مردی که روی تابلوی راهنمایی و رانندگی کشیده شده (شکلک مردی ایستاده داخل چراغ قرمز) / در پایان راه / در حالی که بر دوشهایش پالتویی قدیمی بود».

در جایی دیگر (ج ۲: ۳۴۶) از دیوان شعر سمیح القاسم عبارت «شَارَةُ فِي الطَّرِيقِ» (=چراغ قرمز در راه) آمده است.

«نَحْنُ لَا نَسْأَلُ الْحَارِطَةَ / دُمُكُمْ وَحَدَهُ الْحَارِطَةَ / لَيْسَ لِلنَّعْبِ أَوْ لِلجَلِيلِ^۱ / دُمُكُمْ شَارَةُ فِي الطَّرِيقِ الطَّوِيلِ» (همان، ج ۲: ۳۴۶).

^۱ سرزمینی در شمال اسرائیل است. این منطقه در قسمت عمده‌ای از استان‌های اسرائیل به نام‌های استان شمال و استان حیفا واقع شده است. از گذشته تاکنون ناحیه الجلیل به دو بخش شمالی و جنوبی تقسیم شده است...

(ما از نقشه نمی‌پرسیم / تنها خون شما، نقشه ماست / نه برای نقب است و نه برای جلیل / خون شما، نشانه‌ای در راه طولانی است).

در این سروده، شاعر، راه را طولانی، نقشه را خون جوانان و مبارزان - که مخاطبان شعرش هستند- و نقشه مسیر طولانی مبارزه می‌داند. در این شعر نیز، شاعر از تشبیه جمع استفاده کرده است؛ یکبار خون مخاطبان خود را تنها نقشه موجود و دیگر بار، نشانه یک مسیر طولانی می‌داند. حرف تعریف «ال» در واژه «الطریق» بیانگر شناخته شدن مسیر مورد اشاره و افزودن صفت «الطویل»، بیانگر طولانی بودن مسیر است. از طرف دیگر، اشارات شاعر به خون در این گونه سروده‌ها، بیانگر گفتمان ترویج جنگ مسلحانه از سوی شاعر است که به نظر می‌رسد در آن زمان، در بین جوانان طرفدار بوده است، به دیگر سخن، شاعر راه نجات و نقشه آینده فلسطین را در آن می‌داند.

همچنین وی در سروده‌ای با عنوان «٣٠ آذار»^۱ به بیان اعتراض شهرک سازی‌های غیرقانونی اسرائیل در اراضی مردم فلسطین می‌پردازد. این شعر، از دو قسمت (١) مع الشهداء و (٢) مع الموت شخصاً تشکیل شده است. همچنین این شعر، با عبارت مشهور تبریک سال نو در کشورهای عرب زبان، یعنی «كُلّ عام و أنتم بخیر» شروع می‌شود.

شاعر در این شعر، خون شهیدان را به صدای مردم فلسطین تشبیه کرده است که در نوع خود، تشبیهی کم نظیر است و برگرفته از روایتی است مبنی بر اینکه «خون شهید خشک نمی‌شود تا این که به دیدار خداوند برسد». با دفن کردن جسد هر شهیدی، خورش در بدن مبارز دیگری می‌جوشد و خود را برای انتقام خورش آماده می‌کند:

شاعر با به کار گرفتن تشبیه جمع، در این سروده، خون را به عنوان صدای مردم فلسطین، نقشه راه و چراغ راهنمایی در این مسیر طولانی [مبارزه برای رهایی] تشبیه کرده است. بسامد واژه

^۱. ٣٠ آذار بیانگر روز زمین در نزد مردم فلسطین است. نخستین بار در سال ١٩٧٦ تظاهرات و اعتصابات سراسری در داخل و خارج از فلسطین در اعتراض به اشغال خاک فلسطین آغاز شد. در این روز اسرائیل هزاران هکتار از زمین‌های مردم فلسطین را مصادره کرد. در طول این ٤٩ سال همه ساله در این روز مردم فلسطین در خارج و داخل این روز را گرامی می‌دارند.

^۲. لایحف دم الشهيد حتی یلقاه.

خون در شعر سمیح، بیانگرِ گفتمان او به مبارزه مسلحانه به عنوان تنها راه حل است و در سروده‌های خود با این گونه تشبیهات، به بیان این گفتمان می‌پردازد.

«فَاكْرُؤْا فِي الشُّعُوبِ اَكْرُؤْا بِاِسْمِنَا/ دُمُكُم صَوْتُنَا» (القاسم، ۱۹۸۷، ج ۲: ۳۴۵).

(در [میان] مردم پنهان شوید، با نام ما پنهان شوید / خونتان آوایمان است).

همچنین وی در سروده‌ای با عنوان «شظایا (= ترکشها) جسم خود را به سیب مرگ تشبیه کرده است:

«وَجُثِّي تَفَاحَةَ الْمَوْتِ / وَالْعَارُ فِي الْحَرْبِ وَفِي السَّلَامِ» (القاسم، ۱۹۸۷، ۳۷۷/۲).

(پیکرم سیب مرگ است / و ننگ در جنگ و در صلح است).

شاعر در اینجا با تشبیه ملفوف، پیکر خود را در جنگ، به سیب مرگ و در صلح، به سیب ننگ تشبیه کرده است؛ به نظر می‌رسد شاعر واژه سیب، به عنوان نماد فریب به کار برده است؛ زیرا در منابع برخی از ادیان دیگر، سیب موجب فریب آدم و حوا و تبعیدشان از بهشت می‌شود؛ از این رو به نظر می‌رسد در شعر به این نکته اشاره می‌شود که در جنگ و صلح من فلسطینی هستم که قربانی می‌شوم؛ البته در این تلمیح غیر اسلامی، بهشت بودن فلسطین نیز به گونه‌ای تداعی می‌شود.

همچنین وی در سروده‌ای با عنوان «مَنْ أَنْتَ؟» (=تو کیستی؟) به بیان پرسشی از خود می‌پردازد.

«فِي بَيْتِ فِدَائِي يُسْفُ / لَمْ يُعَلِّقْ بِجَذَائِكَ صَوْفُ السَّجَادِ الْعَجْمِيِّ / قَدَمَاكَ الطَّيْنُ / وَخَطَاكَ فِلَسْطِينَ / وَرَحِيلَكَ مَوْتٌ نَبَوِيٌّ / مَنْ أَنْتَ؟ (همان، ج ۲: ۵۴۴).

(در خانه پیشمرگی (فدایی ای) که ویران می‌شود / پشم قالی عجمی (= غیر عرب) به کفشت گیر نکرده است (=تو بر روی فرش پشمین غیر عربی (ایرانی) راه نرفته‌ای) / قدمهایت گل است / و گامهایت فلسطین / و کوچت مرگی پیامبرگونه است). تو کیستی؟

شاعر در این جا، قدمها را به گل و گامها را، به فلسطین تشبیه کرده است (= در گل پا نهاده‌ای و جای پایت فلسطین است) و کوچ را هم، به مرگی پیامبرگونه تشبیه کرده است. شعر گزارشی از برخورد رژیم اسرائیل با فداییان فلسطینی است: کشتن آنان، ویرانی خانه‌هایشان و وادار کردن خانواده‌هایشان به کوچ اجباری یا بهتر است گفته شود تبعید.

همچنین وی در سروده‌ای با عنوان «الإثنان الواحد» به بیان گفتگوی دو نفره میان «کورس و هو الأول» می‌پردازد. این شعر در صفحه ۹۸ و ۹۷ جلد دوم دیوان سمیح القاسم آمده است. این شعر نوعی گفتگو میان دو نفر است:

«هُوَ الْأَوَّلُ: وَجْهِي مَذْبَحَةٌ / وَلِسَانِي شَكٌّ / ذِرَاعَايَ قَصِيئَةٌ / ..... هُوَ الثَّانِي: قَتَلَايَ جُسُورُ الْمُسْتَقْبَلِ / وَخِيَامِي مِعْطَفُ هَذَا الطَّقْسِ» (همان، ج ۲: ۹۸).

(آن اولی: چهره‌ام قربانگاهی است / و زبانم شمشیری است / بازوانم آرمانی است... دومی: کشته‌شدگانم پل‌های آینده هستند / و چادرهایم پالتوی این آب و هواست).

در این شعر، کنشگران فاقد هویت مشخص هستند و تنها با اولی و دومی مشخص شده‌اند. مؤلف - راوی با این کار، عدم امنیت و جو ترس و وحشت را حتی در یک گفتگوی ساده نشان دهد. واژه «مذبحه» نمادی از دردهای روانی، شکست‌ها و تجربیات تلخ است. سمیح القاسم با این تصویر می‌گوید: رنج‌هایش آن چنان عمیق است که حتی سیمایش نیز که باید بازتاب دهنده روحش باشد، صحنه کشتار روح او شده است. این مصراع می‌تواند واکنشی به خشونت‌های بیرونی (جنگ و ستم) باشد. او با پیوند چهره خود به کشتارگاه، فریاد می‌زند که جامعه‌اش صحنه نابودی انسانیت شده و او نیز قربانی این فضا است. در این مصراع، ایجاز قصر، تشبیه بلیغ و پارادوکس (تقابل چهره و کشتار) وجود دارد.

تشبیه زبان به شمشیر، بیانگر قدرت کلام شاعر است. همان گونه که شمشیر با تیزی خود دشمن را از بین می‌برد، زبان نیز با سخنان تند و نیش‌دار می‌تواند آبرو، حیثیت و روان انسان‌ها را ویران کند. در این مصراع، تشبیه بلیغ و ایجاز وجود دارد؛ به نظر می‌رسد جمله «لسانِي شَكٌّ» برگرفته از بیتی مشهور هست که به ابو الفراس حمدانی منسوب است:

« لِسَانِي شَكٌّ وَكُلَّمَا قَدْ قَتَلْتُ / فَلَيْسَ يَرِدُ مَقْتُولًا إِذَا مَا قُتِلَ ».

«وَلَيْزَ كَيْفَ يَنْفَجِرُ رَأْسِي الْجَمِيلُ، كَثْمَرَةَ الرُّمَانِ / تَحْتَ جَنَائِرِ الدَّبَابَاتِ وَ خَزَافَةَ الْعَصْرِ / كَفَرُ قَاسِمِ» (القاسم، ۱۹۸۷، ج ۲: ۱۹۶).

(و تا ببیند چطور سر زیبایم منفجر می‌شود؛ مانند میوه انار / زیر شنی‌ها تانکها و سفالینه زمانه / کفر قاسم).

شاعر در این شعر، از دو مشبّه‌به «انار» و «سفالینه» استفاده کرده است. خرد شدن سر افراد زیر شنی تانک‌ها را به خرد شدن میوه انار و سفالینه تشبیه کرده است؛ تشبیه از نوع جمع است؛

از آنجا که تشبیه محصول تداعی معانی است، در واقع خُرد شدن انار و سفال، خُرد شدن سر افراد زیر زنجیر تانکها را در ذهن شاعر تداعی می‌کند؛ تصویری دهشتناک اما گزارشی رئالیستی از یک امر واقع.

وی در سروده‌ای با عنوان «إمبارغو علی الموت» (= امبارگو در شُرْف مرگ) به بیان شخصیت‌پردازی شخصیتی به نام امبارغو پرداخته‌است.

«آخ من لاعج عَاجِلٍ جَاعِلٍ صَحْوَتِي سَكْرَةً / صِحَّتِي رَكْسَةً / ... زَمَنِي كَفَنِي / كَفَنِي أُرْغُنِي»
(همان، ۴۹۸/۳)

(آه از درد جانکاهی که بی‌درنگ، بیداریم را [تبدیل به] مستی کند / تندرستیم را بیماری ای درمان ناپذیر / ... زمانه کفنم شد / کفنم که ساز موسیقیم است [که ناله‌ها در آن پیچید]).
سمیع القاسم زیستن در زمانه‌ای ناامید کننده را به تصویر می‌کشد. او در این مصراع کوتاه با ایجازی هنرمندانه، اندوه عمیق خودش از شرایط زمانه را بیان می‌کند. کلید فهم این تشبیه در دو واژه «زَمَن» (= زمانه) و «كَفَن» (= کفن) نهفته است. او با این تشبیه تلخ می‌گوید: دورانی که در آن زندگی می‌کنم، مانند کفنی است که مرا در خود پیچیده است.

همچنین وی در سروده‌ای با عنوان «البيأ قبل الأخير : عن واقع الحال مع الغزاة الذين لا يقرأون» (= توضیحی پیش از پایان است: درباره جنگجویانی که نمی‌خوانند) به بیان اشتیاق جوانان فلسطین برای شهادت می‌پردازد.

«وَقَاتِلُوا / وَقَاتِلُوا / كُلُّ شَهِيدٍ غِيْمَةٌ / تَصْعُدُ مِنْ تَرَابِنَا / نَهْمِي عَلَى حِرَابِكُمْ / وَ مَرَّةً أُخْرَى وَرَاءَ مَرَّةٍ أُخْرَى / يَعُودُ غِيْمَةٌ مِنْ بَابِنَا / كُلُّ شَهِيدٍ غِيْمَةٌ» (القاسم، ۱۹۸۷، ۵۰۵/۳).

(و بجنگید / و بکشید / هر شهیدی ابرباران‌زا است / از خاکمان برمی‌خیزد / بر نیزه‌هایتان می‌بارد / باریدنی پیاپی / دوباره از دروازه‌ما ابری باز می‌گردد / هر شهیدی ابری باران‌زا است).

شاعر در این دو مصراع، هر شهیدی را به «ابری باران‌زا» تشبیه کرده است. این تصویر نشان دهنده زندگی بخشی و برکت است. همان‌طور که ابر، زمین خشک را سیراب می‌کند، خون شهید نیز سرزمین را حیات می‌بخشد و آرمان‌های ملت را زنده نگه می‌دارد. خاک، نماد وطن و اصالت است. شهید از دل همین خاک برمی‌خیزد و به آن تعلق دارد. عبارت «من ترابنا» (= از خاک ما) بر پیوند ناگسستنی شهید با سرزمینش تأکید می‌کند. همچنین فعل «تَصْعَدُ» (= بر می‌خیزد) هم اشاره به صعود روح شهید به ملکوت دارد و هم نشان دهنده تولد نمادین امید از خاک است.

این صعود، مرگ را به زندگی و فداکاری را به باروری تبدیل می‌کند. تشبیه شهید به غیمة (= ابر باران‌زا) در ادبیات عربی و فارسی سابقه‌ای ندارد؛ از این رو این تشبیه، تشبیهی بی‌نظیر است.

٥-٤. تشبیه قطره خون به حمایلی ارغوانی و پرچم سرخ

«كُلُّ قَطْرَةٍ / نَزَّتْ مِنْهُ / وَشَاخُ أَرْجَوَانِي / عَلَى صَدْرِ الشُّيُوعِيِّينَ وَالشَّمْسِ الْقَرِيبَةِ / كُلُّ قَطْرَةٍ / رَايَةً حَمْرَاءَ / تَنْعُرُ عَلَى أَرْضِ الْعُرُوبَةِ» (همان، ٣٠١/٢).

هر قطره‌ای که از او جاری شد / شالی ارغوانی است / بر سینه کمونیستها و خورشید نزدیک / هر قطره‌ای پرچمی سرخ است که بر سرزمین عربیت (ناسیونالیسم عربی) فرود می‌آید). شاعر این سروده را به عنوان مرثیه‌ای تحت عنوان «الخبر الأخير عن عبد الخالق محجوب» (=آخرین خبر درباره عبدالخالق محجوب) در سال ۱۹۷۰ برای عبدالخالق محجوب (۱۹۲۷-۱۹۷۱) - رئیس حزب کمونیست سودان که در زمان رژیم غافر محمد نیمیری در سودان اعدام شد- سروده است. در این تشبیه، قطره خون، یکبار به ردایی ارغوانی بر سینه کمونیستها و بر سینه خورشید و دیگر بار به پرچم قرمزی تشبیه شده است. انتخاب رنگ قرمز با توجه به عقیده مشترک شاعر و عبدالقادر انتخاب شده است. در واقع این شعر، بازتابی از روحیه و گفتمان رایج در جنبش‌های چپ‌گرای رادیکال است. امروزه رنگ اکثر پرچم‌های چپ، کارگری و سوسیالیستی سرخ است.

٥-٥. تشبیهات نو دیگر در باره فلسطین

«كُمْرَاءُ ذَابِلَةٌ وَطَنِي، قَلْبٌ كَاسِدٌ / يَبِشُ فِي أَنْقَاضِ الذِّكْرِي» (القاسم، ١٩٨٧، ٣٥/٢).

(میهنم گلابی پژمرده‌ای است. قلبی بی‌روح / که در ویرانه‌های خاطره‌ها می‌کند).

این مصراع، تصویری غمگین و نمادین از میهن ارائه می‌دهد. واژه «وَطَنِي» بار عاطفی سنگینی دارد و حس تعلّق خانه و هویت را منتقل می‌کند. شاعر با استفاده از ضمیر متصل «ياء»، بر ارتباط شخصی و عمیق خود با وطن تأکید می‌کند. واژه «ذابلة» نشان‌دهنده از دست رفتن طراوت و زیبایی است؛ به دیگر سخن، شاعر می‌خواهد بگوید میهنش دیگر آن شکوه و زیبایی گذشته را ندارد و همین مسأله پژمردگی، اندوه و افسردگی را تداعی می‌کند.

همچنین وی در سروده‌ای با عنوان «تذكرة سفر الى الازاس و لواء اسکندرون» (= پاسپورت سفر به الازاس و شهر اسکندرون) به بیان ارزش و بهای پرچم و خاک فلسطین و بزرگداشت شهیدان وطن پرداخته است.

«وَلْتَكُنْ جُنْتِي رَايَتَكَ / وَالكَفْنَ، / حَفْنَةً مِنْ تُرَابِ الْوَطَنِ / وَلْتَكُنْ مِهْنَةً الْمَوْتِ فِي اللَّحْظَةِ الْحَاسِمَةِ / قَوْسَ النَّصْرِ الْقَتِيلِ / وَلْتَكُنْ... رُوْحَهُ الْقَادِمَةَ» (همان، ۱۳۲/۲).

(بگذار پیکرم پرچمت باشد / و کفن، / مشتت از خاک میهن / و بگذار حرفه مرگ در لحظه سرنوشت ساز / طاق نصرت کشته شده‌ای باشد / و بگذار... روح آینده‌اش باشد).

این سروده، نکته بسیار دقیقی دارد که تنها با توجه و دقت فراوان قابل دریافت است و آن هم پرچم شدن پیکر است؛ زیرا پرچم نماد هویت یک ملت است که برافراشته می‌شود و پیکر تنها زمانی می‌تواند پرچم باشد که شخص را دار زده باشند؛ بویژه که از طاق نصرت نیز نام برده و آنهم خود به خود، رفعت و برافراستگی را در ذهن تداعی می‌کند. من به کار رفته (ضمیر «ی») در «جنتی»، من اجتماعی و بیانگر یک فلسطینی است، کسی که در دید شاعر نه به مرگ طبیعی و محتوم، بل به دست دشمن و در راه وطن کشته می‌شود و آنگاه مرگش یا جثه‌اش، دار طاق نصرت یا نوید فتح و پیروزی خواهد شد، چون طاق نصرت را در هنگام فتح و بشارت برپا می‌کردند. خانلری نیز آنگاه که از بازگشت افتخارآمیز عقاب یاد می‌کند، طاق نصرت را به کار می‌برد که فلک برای خوشامدگویی شکار موفقیت آمیزش با رنگین کمان بر پا کرده است:

بارها آمده شادان ز سفر / به رهش بسته فلک طاق ظفر

(خانلری، ۱۳۲۱: ۱۱۱-۱۱۲).

مفهوم این شعر، برخی از ابیات الانباری را که در رثای ابن بقیه الوزرا سروده، فریاد می‌آورد (رک. الانباری، ۱۳۸۰: ۲۰۴).

«وَإِنْ أَنْصَفَ الْبُرُّ يَسْمَعُنِي إِخْوَتِي الضَّائِعُونَ : فِلَسْطِينُ حَانُوتُ وَالِدِنَا / أُيُّهَا الْإِخْوَةُ الطَّيِّبُونَ» (القاسم، ۱۹۸۷، ۱۸۷/۲).

«و اگر خشکی، انصاف به خرج دهد، برادران گمشده‌ام صدای مرا خواهند شنید؛ فلسطین مغازه پدرمان است / ای برادران نیک سیرت».

این مصراع، مصراع کوتاه، اما پر معناست. این شعر نمونه‌ای از شعر ادبیات مقاومت فلسطین است. همچنین این مصراع دارای ایجاز است. واژه «حانوت» (= مغازه) در فرهنگ عربی نماد میراث خانوادگی، منبع درآمد و هویت نسل‌هاست. سمیح القاسم با این تشبیه، فلسطین را ملک پدری خود می‌خواند که نسل به نسل به ارث رسیده و حفظ آن وظیفه مقدس هر فلسطینی است. این مصراع، یادآور اصطلاح «حانوت جدنا» (= مغازه پدر بزرگمان) است که در میان

عربها رایج است و بر حق تاریخی و دیرینه آنان بر فلسطین تأکید دارد. همچنین در فرهنگ عامه مردم فلسطین، عبارت «الأرضُ حانوثُ جدنا» (= زمین مغازه پدر بزرگمان است) نیز رواج دارد که بر همان اصل دلالت می‌کند. تشبیه فلسطین به مغازه پدری، بیانگر دل‌بستگی عاطفی و وابستگی مردم فلسطین به سرزمینشان است. همچنین این بیت در شعارهای مردم فلسطین، حس مسئولیت برای آزادسازی سرزمین را زنده می‌کند؛ همان طور که فرزندان از مغازه پدری محافظت می‌کنند، نسل جدید نیز موظف است که از فلسطین دفاع کنند.

٥-٦. تشبیهاتی در نكوهش سازمان‌های بین‌المللی

«وَتَقُولُ آلاَفُ الْمَلَفَاتِ الْحَزِينَةُ / كَالْمُومِيَاءِ الْغَزْ، فِي الْهُرْمِ الْجَدِيدِ، مَقَرُّ U.N / هَلَّلِي وَ هَلَّلِي يَا أَيُّهَا الْأُمَمُ الْحَزِينَةُ / الْعَابِرُونَ يُفْهَقُونَ لِأَنَّ مَنْدِيلِي الشَّرَاعِ / نَامَتْ عَلَيْهِ الرِّيحُ كَالْقَطِّ السَّعِيدِ / وَيَظَلُّ صَنْدُوقُ الْبَرِيدِ سَفِينَتِي / لَكِنَّهَا لَا تَسْتَعِيدُ وَ لَا تُعِيدُ / ...» (همان، ج ٢: ١٤٥ و ١٤٦).

(و می‌گوید: هزاران پرونده بایگانی شده می‌گویند/ مانند مومیایی سر بسته و رازآلود در هرم جدید، جایگاه سازمان ملل متحد / سپاس و ستایش خدا کنید ای امتهای اندوهگین... راهگذران با صدای بلند می‌خندند چرا که باد بر دستمال بادبانم خوابیده است / مانند گربه‌ای خوشبخت / و صندوق پستی همچنان کشتی‌ام خواهد شد / ولی باز نمی‌گردد و باز نمی‌گرداند...).

سمیح القاسم در این بیت، سازمان ملل را به عنوان هر می‌مدرن ترسیم می‌کند که پرونده‌های محرمانه‌اش همچون مومیایی‌های رازآلود مصر در دل آن پنهان شده‌اند. او با این تصویر، هم به محرمانه بودن اسناد تاریخی و سیاسی اشاره دارد و هم نقش نهادهای قانونگذاری در پنهان‌سازی حقایق را به چالش می‌کشد. این شعر، ترکیبی قدرتمند از نمادهای تاریخی و انتقاد اجتماعی است که در قالب زبانی فشرده و شاعرانه ارائه شده است. همچنین او سازمان ملل را نه نهادی شفاف، بلکه بنایی اسرارآمیز و آرشیویی از اسناد طبقه‌بندی شده معرفی می‌کند. در ترکیب وصفی «المَلَفَاتُ الْحَزِينَةُ» (= پرونده‌های بایگانی شده) واژه «الحزينة» بر بایگانی و راکد بودن اسناد تأکید دارد. مشابه به این تشبیه «المومياء الغز» (= مومیایی رازآلود) نماد رازهای مدفون شده در تاریخ و «اللغز» (= معما) بر پیچیدگی و حل نشده بودن آن دلالت می‌کند. او با تشبیه سازمان ملل به هر می جدید آن را مهم تراز اهرام مصر می‌داند که نماد قدرت، رازآلودگی و اسرار مدفون هستند؛ البته

به صورت ضمنی فرعون گونگی را نیز در ذهن تداعی می‌کند؛ چون این هرمها آرامگاه فرعونان مصرند.

همچنین وی در سروده‌ای با عنوان «اعتراف المهرب» (= اقرار قاچاقچی) به وصف تجارت در دریاهاى آزاد جهان می‌پردازد. همچنین به تحقیر شکل ساختمان سازمان ملل می‌پردازد. شاعر ساختمان مستطیلی شکل سازمان ملل در شهر نیویورک آمریکا را به جعبه کوچک کبریت تشبیه کرده است. این تشبیه، برای تحقیر است. او مرکز تصمیم‌گیری جهانی را کوچک شمرده است. این تحقیر، به خاطر عدم‌موضع‌گیری درست و بی‌طرفانه آن سازمان درباره محنت‌های ملت فلسطین است.

- تشبیه شکل سازمان ملل به قوطی کبریت

«تَفْعُ السَّفِينَةُ تَسَلُّ أفعي البَحَارِ الكَبِيرَةِ / يَصْعُرُ جِسْمُ المَوَانِيءِ / بُنيَانُ U.N كَعُجْبَةِ كَبْرِيَتٍ

... (القاسم، ۱۹۸۷، ۱۸۷/۲).

(کشتی‌نعره می‌کشد، مارهای دریاهاى بزرگ می‌خزند / بندرها کوچک می‌شوند / ساختمان سازمان ملل مثل جعبه کبریت است ...)

۷-۵. تشبیهاتی در نکوهش اشغالگران و ظلم و ستم‌هایشان

شاعر در سروده‌ای با عنوان «ظلال طائرۃ اسرائیلیة» (= سایه هواپیمای اسرائیلی) به بیان

وضعیت مردم فلسطین در زمان بمباران‌های هوایی جنگنده‌های رژیم اسرائیل پرداخته است:

«أَحْرُفٌ عِبْرِيَّةٌ / قُنْبَلَةٌ مَوْقُوتَةٌ / جَمْرٌ دُخَانٌ وَشَطَايَا / كُنْتُ الإِسْمِنْتِ / أَسْمَالُ سِنَاجٍ / مَسْنَدُ الكُرْسِيِّ / أَنَاتٌ / زَوَايَا / وَقَضِيْبَانِ حَدِيدِيَّانِ...» (همان، ۹/۳).

(حرف‌های عبری / بمب ساعتی هستند / ذغال، دود و ترکشها / توده‌های سیمان / پارچه‌های دود گرفته / تکیه‌گاه صندلی / ناله‌ها / گوشه‌ها / و دو میله آهنی...). شاعر در ابیات بالا، با تشبیه جمع، «حروف عبری» را به «بمب ساعتی»، «آتش روشن»، «دود»، «ترکشها»، «بلوکهای سیمان»، «پارچه‌های دود گرفته»، «تکیه‌گاه صندلی»، «ناله‌ها»، «گوشه‌ها»، و «دو میله آهنی» مانند کرده است که تشبیه بلیغ و تشبیه جمع است. حروف عبری، شبیه نارنجک و بمب و تله‌های انفجاری هستند؛ به نظر می‌رسد منظور از حروف عبری، صدور فرمان حمله و اشغال سرزمین فلسطین یا ساختن شهرکها در آن سرزمین باشد.

٦. نتیجه گیری

وقایع سیاسی فلسطین موجب شکل‌گیری جریان ادبی خاصی به نام جریان شعر فلسطین شد که ویژگی‌های خاصی دارد که آن را از سایر جریان‌های معاصر شعر عرب جدا می‌کند، یکی از این ویژگی‌ها، نوع تشبیهات، استعاره‌ها و کنایاتی هستند که پیش از آن در شعر عرب و حتی در سروده‌های شاعران معاصر عرب در دیگر سرزمین‌های عربی سابقه نداشته‌است. این تصاویر محصول شرایط و محیط زندگی شاعران و تجربه زیسته آنان در مواجهه با آن شرایط است. تشبیهات به کاررفته در شعر یک شاعر در واقع، بیانگر گفتمان او درباره موضوعی است که از آن سخن می‌گوید، زیرا تشبیه محصول تداعی معانی است و موارد بسیاری در این تداعی اثرگذارند. این تشبیهات درباره مواردی چون شهادت، مقاومت، اسارت، مبارزه، آوارگی، نکوهش سازمان‌های بین‌المللی و مواردی از این قبیل است. نتایج نشان می‌دهد بیشترین تصاویر او مربوط به شهادت با بسامد ۲۷ تشبیه و دلیل آن فلسطینی بودن شاعر و توصیف شهدای سرزمینش است. کمترین تصویر مربوط به نکوهش سازمان ملل با بسامد یک تشبیه و دلیل آن تحقیر مرکز تصمیم‌گیری جهانی و بین‌المللی است.

سمیح القاسم شاعری سیاسی است و با به کارگیری این گونه تشبیهات، توانسته ضمن جلوگیری از درافتادن به دام تشبیهات کلیشه‌ای و تکراری سایر شاعران عرب و حتی شاعران جریان فلسطین، نوعی آشنایی زدایی (= Defamiliarization) در شعر عرب به وجود آورد. این کار، علاوه بر زیبایی شعر، موجب جلب توجه خوانندگان و علاقه‌مندان شعر معاصر عرب به طور عام و خوانندگان و طرفداران شعر فلسطین به طور خاص گردد. شاعر با این ویژگی منحصر به فرد توانسته در قالب این تصاویر، اثر بخشی شعر خود را در اذهان خوانندگان بیشتر کند، زیرا از ملموس بودن و قابلیت تداعی بخشی نیز نباید مغفول ماند.

جدول بسامد موضوعات تشبیهات سیاسی

بسامد	موضوعات تشبیهات سیاسی
۲۷	شهادت
۴	مبارزه
۴	مقاومت
۲	آوارگی

۴	اسارت
۱	نکوهش سازمان‌ها بین المللی
۴۲	مجموع

جدول بسامد موضوعات تشبیهات سیاسی

بسامد	موضوعات تشبیهات سیاسی
۱	تشبیه زندانبان زندان اسرائیل به خود شاعر که در زندان اسرائیل بی دلیل زندانی شده
۱	تشبیه نامه دوشش به گل زنبق و رودخانه و آوازهای بدون مقدمه و طوفان بدون عمر
۱	تشبیه دل خود به گلابی و توده سربی و بمب دستی
۱	تشبیه چهره آزادی به نطفه‌ای در زندان‌ها و طاق نصرت و سوراخی در دیوار
۱	تشبیه ریه خود به کوره آهنگر غمگین و تشبیه زبان شاعر به تازیانه فدایی فلسطینی
۱	تشبیه خود به بمب
۱	تشبیه رگ‌های خود به لوله‌های نفت و آب
۱	تشبیه خون شهیدان به صدای ملت فلسطین
۲	تشبیه خون شهیدان فلسطین به نقشه و تشبیه خونشان به چراغ راهنما در سر چهار راه
۱	تشبیه تن خود به سیب مرگ و شرم در جنگ و صلح
۱	تشبیه چهره شاعر به کشتار و تشبیه زبان به تردید و تشبیه بازوانش به آرمان
۱	تشبیه سر به دانه‌های میوه انار در زیر زنجیرهای تانک‌های دشمن
۱	تشبیه زمانه شاعر به کفن و تشبیه کفن به ابزار موسیقی ارغنون
۱	تشبیه شهیدان فلسطینی به ابر باران‌زا
۱	تشبیه خون خود به دشمنان خود
۱	تشبیه قطره خون به حمایتی ارغوانی و پرچم سرخ
۱	تشبیه خاک فلسطین به گلابی پژمرده
۱	تشبیه پاهای فدایی و مبارز فلسطینی به گل و فلسطین
۱	تشبیه تن شاعر به پرچم و مُشتی از خاک میهن
۱	تشبیه کشور فلسطین به مغازه پدری
۱	تشبیه پرونده‌های پنهان شده به مومیایی‌ها
۱	تشبیه شکل سازمان ملل به قوطی کبریت
۱	تشبیه حروف الفبای زبان عبری به بمب‌های ساعتی
	مجموع

منابع

کتاب‌های فارسی

— بیهقی، ابوالفضل، (۱۳۸۳)، تاریخ بیهقی، به اهتمام محمد جعفر یاحقی، مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.

- رادوياني، محمد بن عمر، (١٩٤٩)، *ترجمان البلاغة*، تصحيح احمد آتش، استانبول : چاپخانه ابراهيم.
- رجایی، محمد خليل، (١٣٧٦)، *معالم البلاغة*، چاپ ٤، شیراز : دانشگاه شیراز.
- سپهرالدین، ابوبکر، (١٣٧٣)، *بیان در ادب پارسی*، تهران : مرکز انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی
- شفيعی کدکنی، محمدرضا، (١٣٧٠)، *صور خیال در شعر فارسی*، تهران: نشر آگه.
- شمیسا، سیروس، (١٣٧٤)، *بیان*، چاپ چهارم، تهران: انتشارات میترا.
- **کتاب های عربی**
- أمين، مصطفى و علي الجارم، (بی تاریخ)، *البلاغة الواضحة*، بیروت: مؤسسة عبد الحفيظ البساط لتجليد و تصنيع الكتاب.
- تفتازاني، سعدالدين مسعود بن عمر، (٢٠٠١)، *المطول (شرح تلخيص مفتاح العلوم)*، تحقيق الدكتور عبد الحميد الهنداوي، بیروت : دار الكتب العلمية.
- حبنكه الميداني، عبدالرحمان حسن ، (٢٠١٠)، *البلاغة العربية*، دمشق : دار القلم.
- خطيب قزويني، جلال الدين بن عبدالرحمان، (١٩٨٩)، *الايضاح في علوم البلاغة*، شرح و تعليق و تنقيح محمد عبدالمنعم خفاجي، بیروت : الشركة العالمية.
- سكاكي، ابي يعقوب يوسف بن ابي بكر، (بی تا)، *مفتاح العلوم*، بیروت : دار الكتب العلمية.
- شيخو، الأب لويس، (١٤١٩)، *المجاني الحمدية*، قم: نشر ذوي القربى.
- الطبانة، بدوي، (١٩٨٨/١٤٠٨ م)، *معجم البلاغته العربية*، الطبعة الثالثة، الرياض والجدّة : دار المنارة و دار الرفاعي.
- ----، (١٩٥٨)، *البيان العربي، دراسة تاريخية فنية في اصول البلاغة العربية*، الطبعة الثانية، القاهرة : مكتبة الانجلو المصرية.
- عبد العزيز قفيلية، عبده، (١٩٩١)، *معجم البلاغته العربية*، الطبعة الأولى، القاهرة: دار الفكر العربي.
- عتيق، عبدالعزيز، (١٩٨٥)، *علم البيان*، بیروت: دار النهضة العربية.
- عرايدي، نعيم، (١٩٩٢)، *دراسات في شعر سميح القاسم*، أعمال سميح القاسم الكاملة، سميح القاسم في دارة النقد، الطبعة الأولى، بیروت: دار الجيل.
- فاضلي، محمد، (١٣٦٥)، *دراسة و نقد في مسائل بلاغية هامة*، تهران: انتشارات مؤسسه علوم و تحقیقات فرهنگی.
- فتح الباب، حسن، (١٩٩٢)، *سميح والحتم العربي، أعمال سميح القاسم الكاملة*، سميح القاسم في دارة النقد، الطبعة الأولى، بیروت: دار الجيل.
- القاسم، نبيه، (١٩٩٢)، *قراءة في مجموعتين شعريتين، أعمال سميح القاسم الكاملة*، سميح القاسم في دارة النقد، الطبعة الأولى، بیروت: دارالجيل.
- القاسم، سمیح ، (١٩٩٢ م/١٤١٢ هـ.ق)، *أعمال سمیح القاسم الكاملة*، ٤ جلد، دار الجيل و دار الهدى، بیروت.
- القاسم، سمیح، (١٩٨٧)، *الاعمال الكاملة*، بیروت: دار العودة.

– المنتبی، ابوالطیب احمد بن حسین کندي، (۱۹۸۳/۱۴۰۳)، *دیوان المنتبی*، بیروت: دار بیروت للطباعة و النشر.
 – مطلوب، احمد، (۱۴۰۳ هـ.ق/۱۹۸۳ م)، *معجم مصطلحات البلاغیة و تطورها*، مجمع العلمي العراقي.
 – النقاش، رجاء، (۱۹۹۲)، *شخص غیر مرغوب فیه، أعمال سمیح القاسم الکامله*، سمیح القاسم فی دایرة النقد، الطبعة الأولى، بیروت: دار الجیل.

– الهاشمی، احمد، (۱۳۹۶ شمسی)، *جواهر البلاغة*، چاپ ششم، قم: انتشارات دارالفکر.
 – هندایو هلال، احمد، (۲۰۰۳)، *ادوات التشبیة فی لسان العرب لابن المنظور (دراسة البلاغیة التحلیلیة)*، قاهرة: مكتبة وهبة.

– پایان نامه ها

– حسین پناهی، گلاله، (۱۳۹۱)، *نوستالژی (غم غربت و اشتیاق بازگشت) در شعر سمیح القاسم*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کردستان.

– زارع برمی، مرتضی، (۱۳۸۹)، *تحلیل تطبیقی عناصر مقاومت در اشعار سمیح القاسم*، حسن حسینی و قیصر امین پور، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.

– شاه حسینی، مهتاب، (۱۳۸۹)، *انتفاضة در اشعار سمیح القاسم*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار.

– وصالی کاملی، وحید، (۱۳۹۲)، *بررسی تطبیقی جلوه های ادبیات مقاومت در اشعار سمیح القاسم و سید علی موسوی گرمارودی*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کردستان.

– مقالات

– مقالات فارسی

– باستانی، علی اصغر و حسین ابویسانی، (۱۳۸۳)، «سمیح القاسم و موسیقی شعر عرب»، *فصلنامه علمی پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران*، شماره ۱۷۲، صص ۹۳-۱۰۹.

– پارسا، سید احمد، (۱۴۰۳)، «پیوند شعر و سیاست در تشبیهات عاشقانه غزلیات هزار، هیمن و حافظ»، *فصلنامه ادبیات و زبان های محلی ایران زمین*، سال چهاردهم، شماره ۲، شماره پیوسته ۱۴، تابستان. صص ۲۵-۴۴.

– خانلری، پرویز ناتل، (۱۳۲۱)، «عقاب»، *مجله مهر*، سال ۷، شماره ۲، آبان، صص ۱۱۱-۱۱۹.
 – رفیعی، یدالله، (۱۴۰۱)، «بررسی تطبیقی نمادهای طبیعت در شعر سهراب سپهری و سمیح القاسم»، *فصلنامه ادبیات تطبیقی*، دانشگاه آزاد جیرفت، دوره ۱۶، شماره ۶۳، پاییز، صص ۱۱۷-۱۳۶.

– روشنفکر، کبری و مرتضی زارع و حسینعلی قبادی، (١٣٩٠)، «گستره نماد و اسطوره در اشعار سمیع القاسم و حسن حسینی»، پژوهش‌های زبان و ادبیات تطبیقی (جستارهای زبانی)، دوره ٢، شماره ٢ (پیاپی ٦)، صص ١١٧-١٣٦.

– سالاری، قاسم و رضا علی اکبری و اطهر تجلی اردکان، (١٣٩٩)، «همسانی‌های محتوایی در شعر علی‌رضا قزوه و سمیع القاسم با تأکید بر سه مفهوم عشق، اعتراض و طنز»، دو فصلنامه مطالعات تطبیقی فارسی - عربی، سال ٥، شماره ٧، بهار و تابستان، صص ٨٧-١٠٨.

– عابدی، حسین و تورج زینی‌وند و فاطمه کلاهچیان، (١٣٩٦)، «نمادها و نشانه‌های کودکی و جنگ در شعر سمیع القاسم»، دو فصلنامه علمی-پژوهشی نقد ادب معاصر عربی، سال ٧، شماره پیاپی ١٥، شماره ١٣، پاییز و زمستان، صص ١٠١-١٢٥.

– معروف، یحیی و بهنام باقری، (١٣٩١)، «جایگاه نمادین رنگ در ادبیات مقاومت (نمونه پژوهانه: سمیع القاسم)»، نشریه ادبیات پایداری دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال سوم، شماره ششم، بهار، ٤٧٧-٥٠٠.

– میرقادر، سید فضل الله و حسین کیانی، (١٣٩٠)، «راز ماندگاری سروده های سمیع القاسم»، فصلنامه نقد و ادبیات تطبیقی، سال اول، شماره ١، صص ٢٣-٤٤.

– مقالات عربی

– آقایی، مهرداد و خدیجه عرب صالحی و طاهره نجریان (١٤٠١)، «دراسة الإستلهام الرمزی من سیرة الأنبیاء فی شعر سمیع القاسم» (=بررسی الهام‌پذیری نمادین از سیره پیامبران در شعر سمیع القاسم)، دو فصلنامه مطالعات ادب اسلامی، دوره ٢، شماره ١، پیاپی ٣، پاییز و زمستان، صص ٩٦-١١٢.

– خضرط، علی و رسول بلاوط و محمد جواد پور عابد و زهره بھروز، (١٣٩٧)، «اسلوب الإستفهام و تأثیره فی شعر سمیع القاسم (دیوان شخص غیر مرغوب فیه نموذجاً)»، مجلة بحوث فی اللغة العربیة، نصف سنویة علمیة محكمة لکلیة اللغات الاجنبیة بجامعة اصفهان، العدد ١٨، ربيع و صیف، صص ٢١-٣٤.

– رستم‌پور، رقیه و حوراء روشنو، (١٤٢٥)، «رمزیة المرأة عند سمیع القاسم»، مجلة اللغة العربیة و آدابها، السنه ١٠، العدد ٢، صیف، صص ٢٣٥-٢٥٦.

– طالی، جمال و عسکر بابازاده اقدم، (١٣٩٦)، «آلیات الخطاب التهكمی و إبتهااته فی شعر سمیع القاسم»، مجلة آفاق الحضارة الاسلامیة، سال ٢٠، شماره اول، بهار و تابستان، صص ٤٣-٥٨.

– مسبق، سید مهدي و ناصح ملايي و صلاح الدين عبدي، (۱۴۰۱)، «ملتقي ادب المقاومة والأدب التنبؤي؛ دراسة مقارنة في شعر سمیح القاسم و عبدالله پشيو»، *مجلة الأدب العربي*، السنة ۱۴، العدد ۴، العدد المتوالي ۵۳۴، شتاء، صص ۷۱-۸۹.

مقالات انگلیسی

– Setaur Rahman, Mohammad (2019) *Samih al-Qasim and his poetry in awakeing Palestinian nationalism*, Research Joral, special volum 2, pp.35-43

Reference

Peraian Books

- Sepehr, Abubakr (1373) *Bayan dar Adab- e- Farsi (Rhetorics in Persian literature)*, Tehran: Azad Islamic University.
- Shafeei Kadkani, Mohammadreza (1370) *Soware khayal dar Shear Farsi (Figures of speech in Persian Poetry)*, Tehran: Agah press.
- Shamesa, serus (1374) *Bayan (rhetorics)*, print 4, Tehran: Metra press.

Arabic Books

- Amin, Mostafa and Ali jarem (not date) *AL-balaqato al-Wazehah*, Bairut: Maktabah Abdolhafez Albesat le tajled and taghlef.
- Alhashemi, Ahmad (1396) *Jawaher Al-balaghah*, print 6, Qom, Dar Al-fekr press.
- Al- qasem , S(1987) *Diwan if poetry* , Beirut, Dar Alodat.
- Al-Qasem, Nabeh (1992) *Reading of two poetic groups of Sameh Al-Qasem: whole works of Sameh Al-Qasem, Sameh Al-Qasem at Circle of Criticism, one print, Bairut: Dar –Al-Jeel.*
- Al-Naqash, Anis (1992) *Persona Grata, Whole works of Sameh Al-Qasem, Sameh Al-Qasem at circle of criticism*, print 1, Beirut: Dar-Al-jeel.
- Al-Tabaneh, Badwe (1958) *Al-bayan Al-arabe (Arabic Rhetorics): Historic and artie at Origins of Arabic rhetorics*, print2, Cairo: Maktabah of Egyptian Anjelo.
- -----, ----- (1988/1408) *Mojam Al-Balaghat Al-arabeyah (Dictionary of Arabic rhetorics)*, print3, riyad and Jaddah: Dar Al-Manareh and Dar A-l-rafaee.
- *Araeede, Naaem (1992) the Survies at poetry of Sameh Al-Qasem, whole works of Sameh Al-Qasem, Sameh Al-Qasem at circle of criticism, print1, Beirut: Dar AL-jeel.*
- Ateeq, Abdol al-aziz (1985) *Elem Al-Bayan (Sience of rhetorics)*, Bairut: Dar Al-Nehzah press.

- Abd Al-aziz qelqelah, Abdah (1991) *Moajam Al-Balaghah Al-arabih (Dictionary of Arabic rhetorics)*, Cairo: Dar AL Fekr Al-arabi.
- Taftazani, Saad Al-den (2001) *Al-Mottawal (Sharhe Talkhes Meftahul al ulum)*, researched Dr.Abdul Hamid AL-Hendawi, Beirut: Dar Al-Kutub Al-elmeyah
- Fath-Al- bab, Hasan (1992) *Sameh and Arabic sadness: whole works of Sameh Al-Qasem*, Circle of Criticism, Print1, Bairut: Dar Al-jeel.
- Fazele, Mohammad (1365) *Survay and Criticism at Important Rhetoric problems*, Tehran: Organization of Sciences and Cultural Research press.
- Habankah Al-Meydani,Abdu Al-Rahman (2010) *Al-Balaghah Al-Arabeyah(Arabic Rhetorics)*, Damascus: Dar AL-Qalam.
- Hendawe Helal, Ahmad (2003) *Vehicles of Simile at Lesan o Al- arab (Retorical Suervy)*, Cairo, Maktabat Al- wahbah.
- Khateb Qazveni, Jala Al-den (1989) *Al- Izah fe Al-balaghah (Explanation in Rhetoric Siences)*, corrected By Mohammad Abd AlMoneem Khofaje, Beirut: Al- sherkat Al-alameh.
- Khezri and Rasool Ballawy and Mohammad Javad poorabed and zohreh Behroozi (2018) *The style of Interrogation and its Impact on Samy Al-Qasem s poetry of Resistance Persona Grata, Research in Arabic Language* ,10th,No.18, Spring and Summer.
- Masbok,seyyed Mehdi and Nseh melaii and Salahadden Abdi(2022)**The link between sustainability literature and predictive literature in the poetry of Sameh Al-Qasem and Abdullah Pashiv, Journal of ADAB –E-ARABI(Arabic literature)**,vol.44,no.4,winter,serial no.34,pp.71-89.2003).
- Maaruf, Yahya and Behname Baqere (1391) *the Place of Colore at Resistance literature (Case study: Sameh Al-Qasem)*, Journal of Resistance literature, Vol.3, No.6, Spring .
- Matlub, Ahmad (1983) *Al-Mojam Al-Balaghah and its Metamorphosis*, Baghdad: Majma Al-aelme aleraqe(Iraqi Sientific Academy).
- MeerQadere, Seyyed Fazlolah and Hosain Keyani (1390)*The Secret of eternal of poetries of Sameh Al-Qasem*, Journal of Criticism and Comparative Litrature, Vol.1,No.1.
- Mazedarane, MohammadHadi (1367) *Anwar Al-Balaghah (Lights of rhetoriecs)*, Qeblah and Meras- e- Maktub press.
- Motanabbi, Abo Al-teeb, Ahmad bn Hosain Kendy(1983/1403) *Devan Al-Motanabbi*, Beirut: Dar Altaba le Alnashr.

- Raduyani, Mohammad bne Umar (1949) *Tarjoman Al-Balaghah (Translation of Rhetorics)*, corrected By Ahmad Atash, Istanbul: Ibrahim Press.
- Rajaei, Mohammad Khalil (1376) *Moalem Al-Balaghah (Signs of Rhetorics)*, Print4, Sheraz University.
- Sakaki, Abi yaqub yusuf (not date) *Meftah Al-aulum (Keys of sciences)*, Beirut: Dar AL-Kutub AL-Elmeyah

Persian Thesises

- Hosainpanahi, Golalah (1391) *Nostalgia dar sheer-e- Sameh Al-Qasem (Nostalgia in the poetry of Sameh Al-Qasem)*, Ma thesis, Kurdistan University.
- Shahhosaini, Mahtab (1389) *Entefazeh fe shear Samih al-Qasim (Resurrection in poetry of Samih al-Qasim)*, Ma thesis, Azad Islamic University of Gramsar.
- Wesale kamele, Wahid (1392) *Comparative survy of manifestations of Resistance literature at the poetries of Sameh AL-Qasem and seyyd Ali Mosave Garmarudee*, Ma thesis, Kurdistan University.
- Zaree Beme, Morteza (1389) *Comparative Analysis of Elements of Resistance in poetries of Samih al-Qasim and Qaisar Aminpoor and Hasan Hosaini*, Ma thesis, Tarbeyat Moddares University.

Persian Articles

- Abedi, Hosain and Toraj Zenevand and Fatemah Kolahcheyan (1396) **Symbols and Sighns of war at poetry of Sameh Al-Qasem**, Journal of Criticism of Arabic contemporary literature, Vol.7.Issue15,No.13. Autumn and winter,117-136.
- Bastani, Ali Asghar and Hosain Aboyasani (1383) **Sameh Al-Qasem and Music of Arabic poetry**, Journal of Faculty of literature and Humanitic Siences of Tehran University, No.172,93-109.
- Rafiee, Yadollah(2022) **A comparative study of symbols of nature in the poetry of Sohrab sepehri and Samih Ghasem**, *Journal of comparative lirature studies*, Islamic Azad University in Jiroft, Vol.16.Issue63, December,pp.117-136.
- Parsa, seeyd Ahmad (1388) *Survay of Reflection of Situation Palestin in two poetry of Jabra Ibrahim Jabra and Mahmood Darvesh*, Conference article.
- Ravshanfekr, Kobra and Morteza zaree and HosainAli qubadi (1390) **The Range of symbole and Myth in poetry of Samih al-Qasim and Hasan Hosaini**, *Journal of Comparative language and Litrature*, vol.2, No.2(Issue6),117-136.

- Rostampoor, Roqeyah and Hora Roshnu (1425) **Symbolism of woman at Sameh Qasem**, *Journal of Arabic language and Litrature*,vol.10,No.2, Summer.PP.235-256..
- Salare, Qsem and Reza Aliakbare and Atahare Tajali Ardakan(2020) **Conceptual similirities at poetry of Alireza Qazvah and Sameh Qsem compased on three concepts of Love , crtics and Irony**, *Journal of Persion- Arabic Comparative Studies*, Vol.5,No.7, Sprining and Summer,pp.87-107.

Arabic Articles

- Aqae ,Mehrdad and khadejah arab salehe and Taherah Ranjbaryan(1401)**The Survy of sombolic Suggestion from stories of prophets at poetry of Sameh Al-Qasem**, *Journal of Studies of Islamic Litrature*,Vol.2,No.1,Issue3,Autumn and Winter.95-112.
- Talebe, Jamal and Askar Babazadeh Aqdam (1396) **Vehicles of Ironic Discourse at poetry of Sameh Al-Qasem**, *Journal of Horizons of Islamic Civilisation*, Vol20, No.1, Spring and Summer,43-58.

–English Articles

- Setaur Rahman, Mohammad (2019) **Samih al-Qasim and his poetry in awakeing palestinain nationalism**, *Research Jornal*, special volum 2, pp. 35-43.

دراسة وتحليل التشبيهاات السياسية في اشعار سميح القاسم

نوع المقالة: أصلية

سيد احمد پارسا*^١، وزير ويسى^٢

١. أستاذ قسم اللغة الفارسية وآدابها، جامعة كردستان، كلية اللغة والآداب، سنندج، إيران
٢. طالب دكتوراه في اللغة الفارسية وآدابها، جامعة كردستان، كلية اللغة والآداب، سنندج، إيران

تاريخ استلام البحث: ١٤٠٤/٠٧/١٢ تاريخ قبول البحث: ١٤٠٤/١٢/٠٧

الملخص

شَهِد الشعر العربي المعاصر، شأنه شأن شعر اللغات الأخرى، تحولات متعددة في صورة الشعريّة. وقد ساهمت التغيرات السياسيّة و الاجتماعيّة و الثقافيّة، إلى جانب بروز الحداثة وتطوّر التكنولوجيا، في تشكيل هذه الصور، فضلاً عن سعي الشعراء إلى إبتكار صور شعريّة جديدة. ومن بين هذه الصور، نجد التشبيهاات الطريفة والنادرة التي تُطلق عليها في هذا البحث اسم «التشبيهاات السياسيّة». وهي تشبيهاات ناتجة عن إمتزاج الأدب بالسياسة، وتبرزُ بشكل خاص في الأدب الفلسطيني، لا سيّما في شعر بعض الشعراء الفلسطينيين. يتناول هذا البحث التشبيهاات السياسيّة في أربعة مجلّدات من ديوان سميح القاسم (١٩٣١-٢٠١٤)، ويسعى إلى تحليل هذه التشبيهاات التي تُعدُّ ثمرة لتجربة الشاعر الحياتيّة. وقد اتبّع البحث المنهج الوصفي - التحليلي، وجمّعت البيانات من المصادر المكتبيّة والوثائيّة، ثمّ تمّت دراستها وفق منهج تحليل المحتوى. وتُظهر النتائج أن الشاعر استطاع أن يتجنّب الوقوع في فخّ التشبيهاات التقليديّة والمكرّرة التي شاعت لدى شعراء عرب آخرين، فابتكر نوعاً من «كسر الألفة»، و بذلك رسم واقع فلسطين بلغة شعريّة مغايرة وجميلة. في هذا النوع من التشبيهاات، يكونُ المبتبه غالباً هو الرّاوي - المؤلّف أو أحد العناصر المألوفة لدى الفلسطينيين، مثل الدّم، السّجن، الأسر، الأمم المتحدة، القبلة وما شابه ذلك، أمّا المبتبه به فهو عنصر جديد تماماً، مستمدّ من الواقع السياسي اليومي. ويلاحظ أنّ «الأنا» الواردة في بعض هذه التشبيهاات هي «أنا الاجتماعيّة»، وأنّ هذه التشبيهاات، كما القصائد التي تنتمي إليها الواقعيّة الاجتماعيّة وتُعبّر عن تجربة الشاعر الحياتيّة.

الكلمات الرئيسيّة: التشبيهاات، الشعر العربي المعاصر، الشعر السياسي، شعر فلسطين، سميح القاسم.

١. الكاتب المسؤول: a.parsa@uok.ac.ir